

Näringslivet reser

Lars Magnus Ericsson i USA

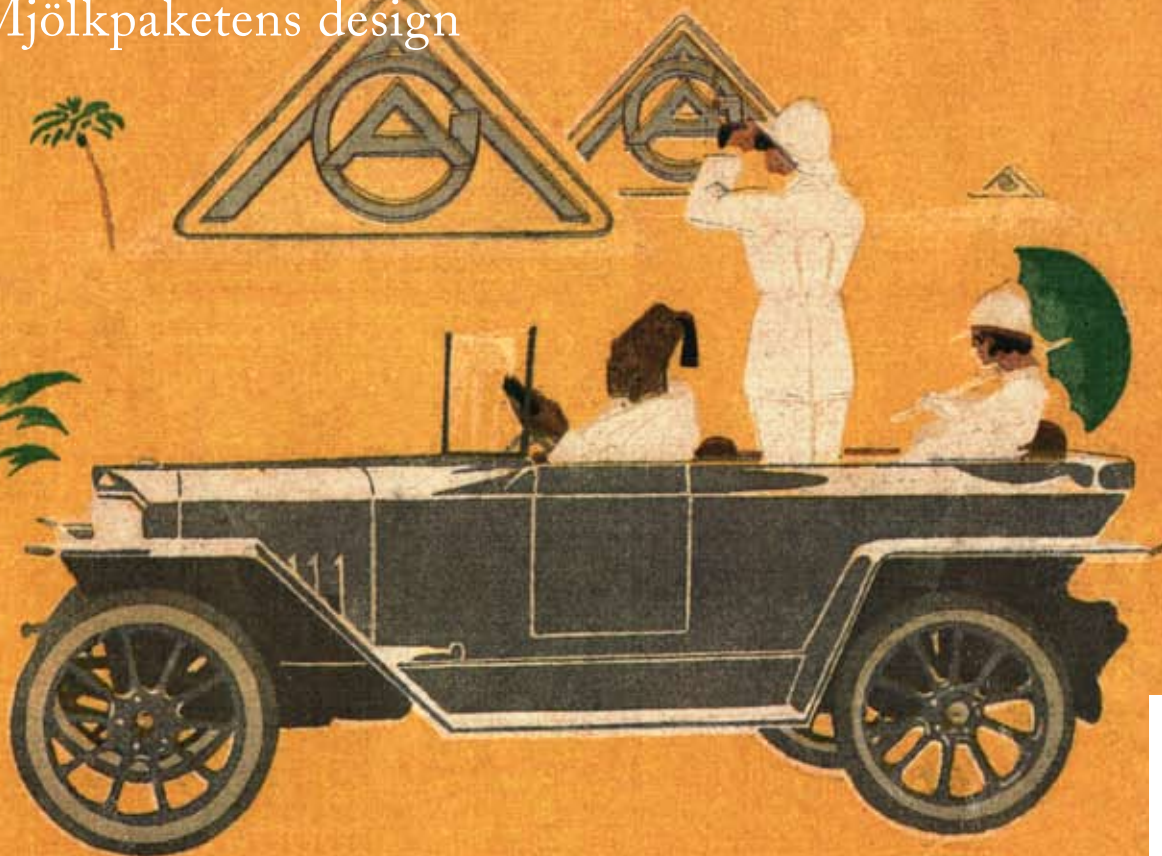
IKEA-familjen på Mallorca

Resor till Kina och Azerbajdzjan

Arla-historia

Den svenska ostens historia

Mjölkpaketens design

PRIS 45 SEK

ISSN 1101-747-3

9 771101 747002

Ledare

För ett par veckor sedan var Alexander Husebye och jag i Älmhult för att lyssna på Ingvar Kamprad. Det var Ung Företagsamhet, som tillsammans med kommunens gymnasieskola och den lokala företagarföreningen stod som värdar.

Än en gång fick man se den imponerande verksamhet som Ung Företagsamhet utför för att lära de svenska gymnasieeleverna hur det går till att driva företag. En mängd affärsidéer presenterades, och de var inte bara skissade på papper, utan fullt genomförda, med riktig företagsform. En hållare för att rulla upp sladden till hörlurar hade tagits fram, böcker skrivits, skivor spelats in och äventyrsresor arrangerats.

Efter att gått runt bland de unga företagarna var det dags för ett par betydligt mer etablerade: föredrag av Ingvar Kamprad och Jonas Birgersson. Kamprad tog ett för honom ovanligt grepp och berättade om sin egen och IKEAs historia, riktat mot gymnasieungdomarna, i hopp om att uppmuntra dem att göra som han och starta morgondagens världsföretag. Fast, han var noga med att påpeka att de samtidigt INTE skulle göra som han. D.v.s. de skall inte bara kopiera hans koncept, eller någon annans, utan tänka fritt och komma med något nytt. "Akta er för erfarenheten!" löd ett av hans råd.

Det var fascinerande att se den kände företagaren på golvet hos åhörarna, med sin mycket speciella stil och sitt personliga tilltal. En trivsamt känsla lämnades kvar efteråt av att Kamprad inte bara odlat en myt utan att det myckna positiva man har hört om honom faktiskt stämmer.

Även Jonas Birgerssons anförande var synnerligen hörvärt. Han beskrev hur vi lämnat industrins paradig för ett nytt. Företag som Google och Skype har, utan andra tillgångar än ett par datorer, på några år kunnat bli värda miljardbelopp. Vi lever i en ny värld med helt nya utmaningar – precis som industrialiseringen en gång innebar att alla förutsättningar helt förändrades i slutet av 1800-talet. Då visade ett antal svenskar framfötterna vilket gett oss 100 år av välbästand, men vad händer nu? Birgersson menade att svaret på detta går att finna genom att studera tidigare paradigskiften i historien, och särskilt då industrialismens genombrott.

När detta nummer gått till tryck har kulturministern redan invigt Centrum för Näringslivs nya Designarkiv. I nästa nummer berättar vi mer om detta. Tills dess hänvisar vi till vår webbplats: www.naringslivshistoria.se/

EDWARD BLOM *redaktör*

Hallå där!

Prenumerar du på denna tidskrift? Om inte är det nog dags att tänka om, fyra nummer per år kostar endast 200 kr, då blir du dessutom medlem i Centrum för Näringslivshistoria! Beställ omedelbarts på tel 08-634 99 00 eller e-post: info@naringslivshistoria.se Och kom ihåg – en prenumeration är en utmärkt gåva!

Ansvärgivare: Alexander Husebye, tel. 08-634 99 14, alexander.husebye@naringslivshistoria.se **Redaktör:** Edward Blom, tel. 08-634 99 29, edward.blom@naringslivshistoria.se **Medarbetare, bilder:** Anders Gidlöf **Grafisk form & produktion:** Matts Hildén, Silvia Media AB, matts@silviamedia.se **Repro och tryck:** Sandvikens Tryckeri **Prenumeration:** Företagsminnen utkommer med tre-fyra nummer per år och erhålles genom medlemskap i föreningen Centrum för Näringslivshistoria. Årsavgiften för privatmedlemmar är 200 kr. **Manus:** Manuskript till Företagsminnen mottages tacksamt av redaktionen; artiklar skall ej överskrida 8500 tecken, skrivinstruktioner kan beställas. Arvode utgår endast i form av friexemplar av tidskriften. **Kontaktinformation:** Centrum för Näringslivshistoria, Grindstuvägen 48-50, 167 33 Bromma | TEL 08-634 99 00 | FAX 08-634 99 35 | E-POST info@naringslivshistoria.se | www.naringslivshistoria.se **ISSN:** 1101-7473

FÖRETAGSminnen #2

4 | Krönikan

5 | LM Ericsson skriver brev

Lars Magnus åkte till USA och bedrev industri-
spionage. | KRISTER HILLERUD

8 | En resa till eldsdyrkarnas land

I Baku gjorde bröderna Nobel sig en förmögenhet
på olja. | BRITA ÅSBRINK

11 | Ögonblicket

12 | Rapport från Kina 1918

Svenska Diamantbergborrnings AB:s man i Mittens
rike rapporterar. | ANDERS GIDLÖF

14 | När IKEA åkte till Mallorca

Knappast snål: Ingvar Kamprad bjöd hela IKEA
på charterresa. | EDWARD BLOM

16 | Recension

Oskar Broberg: *Konsten att skapa pengar.*
MATS LARSSON

17 | Smakprov: Arlas historiska hemsida

Mjölkförpackningarnas design. | DAVID LEIDENBORG
De svenska ostsorternas uppkomst. | EDWARD BLOM
Den stora branden på Mjölkcatedralen.
KERSTIN NORBERG

22 | Finansfurstens K.A. Wallenberg

Framgångsrik bankir, politiker och välgörare.
ULF OLSSON

26 | Tidig svensk datahistoria

En gång i tiden fanns det flera svenska datortillverkare,
från Facit till Datasab. | TORD JÖRAN HALLBERG

28 | Gardera med kryss

1934 tog AB Tipstjänst över spelverksamheten i
Sverige. Pengarna skulle gå till idrottsrörelsen.
KARIN AMNÉUS

30 | Medlemmar

Omslagets framsida: Utsnitt ur reklam för AGA-bilen i
Tyskland, 1923. "Pyramiderna" utgörs av AGAs dåva-
rande logotyp. AGAs bildarkiv hos Centrum för Närings-
livshistoria.

Omslagets baksida: Glasskarta år 1974. Bland nyheterna
märks Zoom, två år före tv-serien Kapten Zoom. Svenska
Unilevers bildarkiv hos Centrum för Näringslivshistoria.

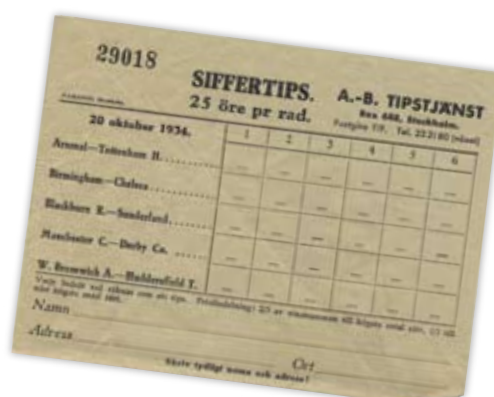
Svensk osthistoria: från grynpipeg urost, lokala specialiteter
och misslyckade imitationer till dagens starka varumärken.

IKEA-personalen till solen.

Finansfurstens Knut Agathon.

Tipspande med Kungl. Maj:ts tillstånd, s. 28.

DEN IDEELLA FÖRENINGEN *Centrum för Näringslivshistoria* hanterar världens största samling av näringslivshistoria. Vi hjälper företag och organisationer att säkerställa och bevara historiskt intressant material på bästa sätt, samt att använda sin historia i olika former, internt och externt. Vi genomför och projektleder research, böcker, utställningar och webbprojekt. En viktig uppgift är att bistå forskare, skolor och allmänhet med research och kunskaper. Idag hanterar Centrum för Näringslivshistoria närmare fem mil historiskt källmaterial, cirka tre miljoner fotografier, en halv miljon ritningar och tusentals föremål, från 1700-talet och fram till idag. Mer än 6 000 företag representerar alla storlekar och branscher. Deponerande företag förblir ägare till sitt material och har full kontroll över användningen. *Stockholms Företagsminnen* är en lokal förening som på Stockholms stads uppdrag hanterar material från företag som inte längre existerar.

Ett märkligt äktenskap

Vem var hon Hilda Simonsson, som 17-årig och omyndig (man fick lov att gå ”till kungs”) gifte sig med Lars Magnus Ericsson den 6 april 1878. Hur och när hade hon lärt känna den fjorton år äldre blivande maken? Relationen måste ha börjat minst ett år tidigare, ty redan då får han kärleksbrev på sin födelsedag, skrivna med en vacker och snirkligt behärskad piktur, d.v.s. vad som förväntades av en väluppfostrad flicka på den tiden. Hilda var dotter till en selmästare vid Kongl. Hovstallet och i motsats till sin make uppvuxen i huvudstaden.

I böcker om Lars Magnus Ericsson omnämns ofta Hilda som aktiv medarbetare i verkstaden, hon ansvarade för experiment med telefonapparater och dessutom lindade hon spolar. Senare blev hon föreståndare för en lindningsavdelning med enbart kvinnor. Ericsson var för övrigt unikt på den här tiden med sina många kvinnliga anställda. Om detta, Hildas intresse och medverkan i uppbyggnaden av företaget, hoppades jag kunna få veta mer när jag började studera breven mellan makarna.

Det är lika spännande varje gång. Att närma sig en människa genom att läsa hennes brev och kanske hitta förklaringar till oförståeliga och komplicerade händelser, men också upptäcka nya sidor hos brevskrivaren. När jag till exempel arbetade med min avhandling om Elin Wägner, läste jag de efter femtio år tillgängliga kärleksbrev till henne från Sigfrid Siwertz. Deras relation satte djupa spår hos dem bägge, så jag förväntade mig passionerade och intellektuella inlägg, men mötte istället kortfattade och ljumma kärleksförklaringar. Hur kunde Elin Wägner längta efter hans opus, och än mer svårförståeligt, tro att han älskade henne som hon honom?

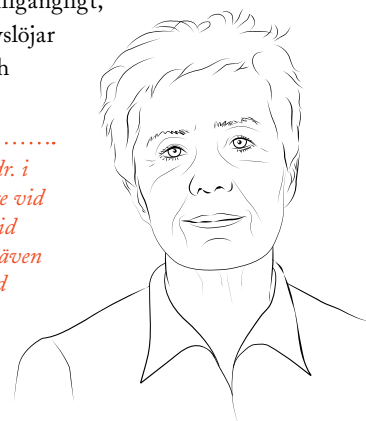
I Hildas brev till Lars Magnus i slutet av 1870-talet, d.v.s. när företaget var nystartat, beskriver hon livfullt hur hon sliter med trådlindningen för att förbereda hans arbete. Hon framför även synpunkter på företagets medarbetare och deras insatser. I breven framträder Hilda med ett naturligt självförtroende och ger både professionella och personliga råd till sin ”efterlänkade make”. Redan från början tycks de ha sett sig som två jämbördiga partners i arbete och kärlek.

Då Lars Magnus började sina många resor ut i världen skriver han informativa brev om de olika företagens tekniska kompetens, där han ofta framhåller att man i Sverige (läs Lars Magnus) ligger lika långt framme eller överträffar de utländska konkurrenterna. Hilda kommenterar i några fall, men från hennes sida handlar breven mer om vad som händer hemmavid, om barnens sjukdomar, släktingars bekymmer och annat. Det är hon som planerar och ordnar. Däremot förenas Hilda och Lars-Magnus i sin längtan efter varandra.

Det andas ett slags respekt i kontakten mellan dem; kärleken och kamratskapet verkar dessutom ha hållit i sig under hela äktenskapet. De undertecknar exempelvis tillsammans gåvobrevet till Botkyrka kommun år 1920. Familjen hade flyttat till kommunen 1903 sedan Alby gård byggts om och trivdes där. I gåvobrevet framför de bland annat att gåvan skulle kunna innebära ”små premier, som erkännandet av det kvinnliga arbetet vid mjölkningen och husdjursvården”. Notera att kvinnor inom äktenskapet inte blev myndiga förrän år 1921 men att Hilda här framträder som en myndig och likvärdig partner.

När jag läst breven, visste jag visserligen mer om familjen Ericsson och företaget men hade fler frågor. Hur skapades detta märkliga äktenskap och hur stor delaktighet i företagets skötsel hade Hilda? Tyvärr ger breven inte tillräcklig information för några underbyggda slutsatser. Jag ser därför fram emot att mer material blir tillgängligt, kanske Hildas dagböcker avslöjar mer om hur hon agerade och tänkte kring företaget.

BIRGITTA WISTRAND är fil.dr. i litteraturvetenskap och forskare vid Centrum för genusforskning vid Uppsala universitet. Hon har även varit riksdagsledamot, samt vd för Positiva Sverige. Hennes avhandling behandlade Elin Wägner som rörelseintellektuell och internationalist.

Hilda Ericsson och barnen Gustaf och Anna, fotograferade 1885 samma år som LM:s USA-resa. Ericssons bildarkiv hos Centrum för Näringslivshistoria.

 Tema näringslivet reser

Lars Magnus Ericsson skriver brev

Till USA åkte LM Ericsson för att bedriva vad vi idag nog skulle kalla industrispionage – bara för att upptäcka att han själv nått längre än de. Under en resa till S:t Petersburg hamnade han mitt i ett upplöpp. Allting skildrat i brev hem till hustrun. | KRISTER HILLERUD

Centrum för Näringslivshistoria har fått tillgång till ett unikt källmaterial. Vi har fått ta del av den omfattande korrespondensen mellan makarna Ericsson: Lars Magnus och Hilda. Breven ger oss ny och värdefull kunskap om företagets första år och om personerna runtomkring.

Vi publicerar här stora utdrag ur några av de brev som Lars Magnus skickade hem till Hilda under en resa till USA år 1885, men först en liten bakgrund:

Lars Magnus och Hilda gifte sig år 1878, då Hilda bara var 17 år gammal. Paret fick fyra barn, två av dem nådde vuxen ålder. Hilda blev en viktig med-

arbetare i företaget. Bland annat hjälpte hon sin man med att testa telefoner som tillverkades i verkstaden. Hon blev föreståndarinna för lindningsavdelningen, som till största delen utgjordes av kvinnor.

Lars Magnus gjorde många och långa resor, för att lära sig om det senaste inom telefontekniken, men också för att vid olika industriutställningar visa upp sina egna produkter. Under resorna höll han och Hilda kontakt genom att skriva många och detaljrika brev. Någon gång utnyttjade man telegrafen. (Telefoni över landsgränserna var ännu ej så utvecklat.)

På ”vida Oseanen”

Resan till USA 1885 gjorde Lars Magnus tillsammans med Henrik Thore Cedergren och Lars Meurling. Cedergren hade två år tidigare startat Stockholms Allmänna Telefon Aktiebolag, med affärsidén att låta så många som möjligt få tillgång till telefon i hemmet. Lars Meurling var telegrafdirektör vid Statens Järnvägar; hans roll var att som statstjänsteman och utan egna affärsintressen agera s.k. förkläde åt Ericsson och Cedergren.

Syftet var naturligtvis att i Bells eget hemland studera det senaste på telefonins område. Under resan skickade Lars Magnus ett flertal brev hem till sin hustru, Hilda. Från båten mellan Irland och USA skriver han den 8 juli 1885:

”Min älskade lilla Hilda!

Ännu ha vi Irlands kust i sigte och komma vi om en stund till Queens-town hvarifrån vi ha tillfälle att sända

en sista hälsning innan vi anträda vida Oseanen.

Första intrycket af anordningarna ombord är det bästa, vi tycks i alla afseende få lefva kungligt, blir dertill godt väder skall sjöresan säkerligen bekomma oss väl. Vi ha i natt hafvit stark bläst så att sjuklighet redan yppat sig. Meurling tycks reda sig bäst och äfven Cedergen bättre än han väntade sig. Deremot har jag ej känt mig fullt välmående hoppas dock att vi alla skola komma att reda oss rätt bra.

Många pussar och hjärtliga hälsningar till dig min lilla Hilda och våra småtingar. Du försöker väl att göra Gustaf en föreställning om att pappa nu måste oafbrutet ligga på sjon en så lång tid.

Hjärtliga hälsningar till alla och ännu många pussar från din Gubbe 99

Uppsnappade telefonnyheter

Väl framme i USA skriver Lars Magnus om vad han får se och uppleva. I ett brev till Hilda den 8 augusti 1885 får vi veta följande:

99 Min lilla älskade Hilda

Från Chicago sände jag dig några rader den 26 jul. och gör det mig ondt att jag sedan dess ej skrifvit ett ord hvilket du får vara snäll och förlåta.

Wikström kom in till Chicago och gaf för oss ytterligare en afskedsmiddag så att vi ej kommo derifrån förr än den 27 på kvällen då vi först reste till

Cleveland för att utom telefonväsendet äfven få se Brush Components storartade verkstäder för elektriska belysningsområdet, hvilket allt lyckades väl. Vidare besökte vi flycktigt Buffalo och tittade der endast på telefonstationen. Den 29 voro vi åter här, besökte Edisons kompaniets verkstäder belysningscentralstationen m.m. så långt tiden medgaf och reste på lördagskvällen den 1 denn. [dennes] till Boston der vi på kort tid hade förmånen att se rätt mycket, samt även äran att få hälsa på Edison och [oläsligt namn] m.f. storheter, dessutom Thomson Houstons fabriker för belysningsväsendet. Det bästa af allt var att vi i smyg kunde praktisera oss in på telefonstation der

The Largest Hotel in the City, on the American and European Plan.

One of the best Hotels in New York for Tourists, Professional and Business Men, Commercial Travelers, Agents, etc. Elegant in appointments, centrally located, most economical in prices.

REDUCTION IN RATES, ON THE AMERICAN PLAN:

ROOM AND BOARD \$2.00 PER DAY.

BREAKFAST 50 CTS. DINNER 65 CTS. SUPPER 50 CTS.

SUPPER, LODGING AND BREAKFAST \$1.75.

LODGING AND BREAKFAST, \$1.25.

Why pay Hotels on the European Plan \$4.00 for a room, when you can get a Room and Breakfast for \$1.25 at Earle's, on the American Plan.

EUROPEAN PLAN.—Single Rooms, \$4.00 Double \$7.50 and \$2.00

The Largest and most Complete Restaurant in the City.

SPECIAL ATTENTION PAID TO LADIES AND CHILDREN TRAVELING ALONE.
FERDINAND P. EARLE, Owner and Proprietor.

IMPORTANT.—Travelers and Families arriving for business, pleasure, or to visit summer resorts, will find superior accommodations at this Hotel. Guests on arriving, save \$2.00 carriage hire, by handing their Baggage Checks to Express Agent and taking street cars direct to Hotel.

Earle's NEW PALATIAL HOTEL, "THE NORMANDIE," Broadway, cor. 31st Street, on the European Plan. House strictly first-class in all its appointments.

THE ONLY ABSOLUTE FIRE-PROOF HOTEL IN THE CITY.

New York, 8 Aug. — 1885.

Min lilla Älskade Hilda

Från Chicago sände jag dig några rader den 26
jul. Och gör det mig ondt att jag sedan dess ej skrifvit
ett ord hvilket du får vara snäll och förlåta.

Wikström kom in till Chicago och gaf för oss ytterligare
en afskedsmiddag, så att vi ej kommo derifrån
förr än den 27 på kvällen då vi först reste till
Cleveland för att utom telefonväsendet äfven få
se Brush Components storartade verkstäder för
elektriska belysningsområdet, hvilket allt lyckades
väl. Vidare besökte vi flycktigt Buffalo och
tittade der endast på telefonstationen. Den

vi efter så stora uppoffringar och bemödanden äntligen blefvo i tillfälle att flycktigt se de nyaste Multippelborden (de s. k. dubbeldäckborden) hvilka inom America hittills endast der kommit till användning. ”

Lars Magnus får se mycket i det nya landet, men han vet vad han vill och låter sig inte förledas av allt som är nytt och storslaget. Emellanåt förefaller han nästan besviken. I följande ordalag avslutar han sitt brev hem:

” Vi ha varit i tillfälle att se mycket stortartat som endast detta land kan uppvisa. Men hvad som kan vara till direkt nytta synes deremot bli obetydligt. På ljusområdet har visserligen stått oss fullkomligt fritt att få se så mycket vi fömätt, men som man ej egnat sig för denna bransch har det för mej ej varit af så synnerligt intresse. Telefonväsendet deremot är ej hvad vi hemma så benäget föreställa oss, tvärtom har det förefallit oss i de flästa fall rätt tarfligt hvilket nog har sin orsak deri att patentförhållanden här gjordt all konkurrens omöjlig.

Allt hvad Bellbolag heter äro grenar ur samma stam och således alla med gemensamma intressen och till syfte att beherska telefonväsendet över hela jorden. Förekommer någonting nytt så äro de mycket eniga i att hålla det hemligt för den som ej tillhör samma stam, och som ett försigtigt gif akt ha de infört i tekniska tidskriften ”Electrical Review” en notis om att Bellrarnas motståndare i Sverige Cedergren & Erson är i För-enta Staterna för att uppsnappa telefonnyheter. Notisen kom måhända något sent för att utöfva någon allmänare verkan, i hvilket fall som hellst hade vi ej kommit in på många stationer om vi gått den officiella vägen. Nu måste vi i alla fall vara nöjda med hvad vi sett på detta område och komma de återstående dagarna att titta på Westons tillverkning av ljusmateriel samt i ofrigt [sic!] hvad vi kunna påträffa på det elektriska området.

Motstående sida: Lars Magnus brev till Hilda från New York 8/8 1885. Ericssons arkiv hos Centrum för Näringslivshistoria.

Tack min lilla gumma för båda breffen dem jag här med nöje mottagit. Olycksfallet var dock av gripande art och har jag känt stort deltagande med Nilsons. Hoppas dock ej att det medför för gossen framtida men. Så glädjande deremot att min lilla Hilda att både du och våra småtingar är krya, jag längtar mycket åter till eder och gläder mig åt att den dag är så nära då vi få vända kosan i riktning mot vårt hemland, blir vädret vackert så går en dag omsänder ehuru den långa sjöresan i hvarje fall är långtråkig. Idag har General Grants stofshydda, beledsagad av en oräknelig människoskara, förds till grafven hvadan har varit allmän helgdag med stor ståt.

Många pussar till dig min lilla gumma och våra småtingar, samt hjertliga hälsningar till Anderssons och alla från din tillgivne Make ”

Farligt i S:t Petersburg

USA-resan avlöpte utan större dramatik. Annorlunda var det några år senare då Lars Magnus 1901 besökte företags filialfabrik i S:t Petersburg. Under ett par intensiva dagar fick Lars Magnus uppleva den ryska byråkratin, arbetaruppror, och visste slutligen inte riktigt hur han skulle ta sig tillbaka till Sverige. (Upprördheten märks i en mängd skrivfel, här markerade med sic.)

” St. Petersburg den 3/5 901 [sic!]

Min kära Hilda!

Kom efter angenäm resa som beräknad var hit. War på Måndagen krasslig, men sedan dess fullt kry. Söndag och måndag arbetades med högttryck på kostnadsförslaget för St. Petersburg, och på Tisdagen lemnade vi in handlingarna, och tycktes det som om ingen i Stadsförvaltningen ännu har någon aning om hur telefonsaken kommer att handhafvas. Man får endast intryck av allmän begreppsförvirring, ty det enda de yttra i saken är ”Commonbatteri” och dermed antas saken löst och i högsta fulländning.

Igår tänkte vi besöka Lillianoff som är förste man i Stadsförvaltningen, men just då utbröt oroligheter från arbetarnas sida hvilka drivit sin 1ta maj demonstration till okynnig öfverdrift. Våra arbetare voro lugna och

tänkte icke deltaga, men genom de demonstrerandes hotelser som började med stenkastning mot fenstren ansågo vi bäst att upphöra med arbetet, och då polisen ingrep uppstod ett blodigt krig som från massans sida bestod i villd [sic!] stenkastning, ej endast från dem som voro på gatan utan äfven från fenstren och taken.

Jag vågade mig ej in i trängslet, men striden utkämpades så nära vår fabrik att vi delvis kunde åse från våra fönster. Det pastods [sic!] att flera gendarmer stenades, men offentligt har man ännu inte ärfarit [sic!] något. Från Kasernen midt emot oss ryckte massor av militär ut och lugnet syntes sednare på eftermiddagen återställt. Idag ha vi i vår omgifning ej märkt någon oro och bland våra arbetare har blott 6 fattas. Deremot är millitär [sic!] i rörelse och det sägs att oroligheterna fortsätta vid en del fabriker i vårt granskap [sic!].

Idag har vi wexlat telegram med von Rücker Riga som lede [sic!] till det beslutet att vi i afton med nattåget anträda en resetur till Riga.

Det var eljest vår plan att i morgon med båt bege oss på hemväg.

Som jag försummat att skrifva till våra stora barn så hälsa dem så hjärtligt från sin far.

Mitt pass som gäller 1 år går här blott et halft år och skulle i morgon vara förfallet. Och som jag dessförinnan ej kan komma ur landet så vet jag ej hvad deraf kan komma att följa. Först nästa tisdag går nu en båt som vi hoppats få medfölja hem.

Hjärtliga hälsningar och många pussar till dig Lalle och de som borta äro, från tillgifvne Make & Far ”

Brev som de här har naturligtvis stor betydelse för våra kunskaper om hur dagens globala Ericsson tog sina första steg ut på nya marknader. Det gick i hisnande takt om man ser till den tidens kommunikationer och är samtidigt en nyttig påminnelse om entreprenörens betydelse.

.....
KRISTER HILLERUD är fil.mag. i historia, verksam som vice vd vid Centrum för Näringslivshistoria, där han bl.a. arbetar mycket med Ericssons historia.

 Tema näringslivet reser

En resa till eldsdyrkarnas land!

Alfred Nobels bror Robert insåg tidigt att petroleum hade en lysande framtid. Ett bolag startades i Baku och snart spreds oljan över världen med tåg och världens första oljetanker. | BRITA ÅSBRINK

Före min avresa till Baku i december 1996 var det någon som sade, att ”du vet väl att Bröderna Nobel hade oljebolag där?”

Väl där som rapporteringsdelegat för Internationella Federationen Röda Korset under 1997 läste jag om utvecklingen i Kaukasus, främst vad som hände med internflyktingarna och de socialt utsatta grupperna efter kriget över Nagorno Karabach och Azerbajdzjans självständighet. Men också om oljeindustrin där västerländska bolag ökade aktiviteten efter frigörelsen från Sovjetunionen 1991. Ganska ofta möttes jag av ett litet

drömmande ”å, svensk ... Nobel ...” i kontakter med kollegor och stadens innevånare. Och så började historien om bröderna Nobels oljebolag att intressera mig. Hundraårsjubileet av det första Nobelpriset 1901 närmade sig. Jag ville göra en dokumentärfilm om denna i Sverige bortglömda historia och samlade material, som bara växte ...

Bröderna Robert, Ludvig och Alfred Nobel föddes i Stockholm under 1830-talet, men växte upp i S:t Petersburg med sina svenska föräldrar. Robert som var äldst hade litet svårt att finna sin livsbana. Han arbetade med sin far i S:t Petersburg och senare

i Stockholm. Han sålde en tid amerikansk lysolja (fotogen) i Finland, troligen Rockefellers. När Ludvig reste på en lång bröllopsresa med sin första fru skötte Robert Ludvigs växande industri i Ryssland – och gjorde det bra. Så kom bröderna överens om att Robert skulle få öppna egen fabrik för tillverkning av de gevärsstockar som Ludvigs gevärsfabrik behövde. Det var vapen som tillverkades för det ryska försvaret. Men först skulle Robert resa till Europa och titta litet på hur modern tillverkning av gevär såg ut – litet spionage. Och därefter resa till Kaukasus för att hitta valnötsträ, som var lämpligt till stockar. Han reste i skogarna men hittade inte vad han sökte. Robert skrev en utförlig rapport till Ludvig. Han fick 25 000 rubel för uppgifter om gevär och annat krigsmaterial. Och så reste Robert tillbaka till Baku, för han hade hittat något annat ...

Oljefältet Balachani till vilken järnvägen drogs, förmodligen under slutet av 1880-talet. Lokala producenter och Bröderna Nobel köpte lotter av ryska staten för utvinning. Oljetornen kom att stå alltför tätt, vilket bidrog till bränder. Brita Åsbrinks bildsamling.

Vansinnig oljerush

Robert skriver från Baku 1873 till Ludvig som är litet tveksam till nyheterna, men egentligen inte överraskad. För 1864 har Ludvig skrivit i ett brev till Robert om oljefyndigheterna i Baku att "priset är ännu för högt men kvantiteterna är lika stora som de i Amerika. Inalles har petroleum en lysande framtid!" 1874 kan Robert berätta om en vansinnig oljerush i Baku som följt efter det att ryska regeringen släppt marken fri för privat exploatering. Robert har köpt ett litet raffinaderi. År 1879 har han sex pannor som destillerar råolja och på gården finns verkstäder, stall, bostäder. Två svenska ingenjörer har anställts, de fanns redan i Baku.

Ludvig Nobel är glad för Roberts skull och informerar Alfred som bor i Paris, en man med en ansenlig förmögenhet genom sin dynamittillverk-

ning och försäljning. Ludvig tycker att Alfred ska resa med honom till Baku för att besöka Robert.

Alfred vill inte. Ludvig reser till Baku med sin äldste son Emanuel, som nu är 17 år och en blivande arvinge av Bröderna Nobels oljebolag. Ludvig blir helt fascinerad, han rycks med av iver i Baku och investerar stort i olja. Alfred bidrar med stort kapital och tvingar bröderna att bilda aktiebolag. Vapen, olja och dynamit finansierar expansionen. I bolagets ledningen finns ryssarna Beliamin och Standertsköld, pappa Immanuels tidigare vänner och medarbetare. Bröderna förblir svenska medborgare, men bolaget är ryskt. Ludvig bygger på sitt "system", sin plan.

Vad har Rockefeller för sig?

För att ta reda på mer om oljeproduktion skickar bröderna iväg Alfred Törnqvist, en mycket begåvad ung

svensk ingenjör till Pennsylvania i Nordamerika. Vad har Rockefeller för sig? "Ta reda på mesta möjliga utan att nämna vårt namn", skriver Robert i sina instruktioner.

1876 var den ryske kemisten Dimitrij Mendelejev på världsutställningen i Philadelphia. Han studerade oljefält och rörledningar i Pennsylvania. Senare besökte han Ludvig i Baku 1878, 1880 och 1886.

Ryska regeringen reagerar långsamt eller är oförstående till Ludvigs förslag om förbättrad infrastruktur. Så Ludvig bygger egna tankvagnar i Riga Vaggonfabrik liksom kraftiga lokomotiv, som orkar dra enorma tågset på 250 ton.

Ludvig konstruerar tillsammans med svensken Sven Almqvist s/s *Zoroaster* år 1877, den första båt som faktiskt fraktade olja. Båten byggdes på Motala verkstad i Sverige och togs i tre delar till Kaspiska havet via floderna i

Ryssland. Man kom att arbeta mycket med säkerhetsfrågor, likaväl hände några svåra bränder ombord.

Konflikter mellan bröderna

Så följer en tid av konsolidering, av konkurrens och samarbete. Ludvig arbetade på sitt huvudkontor i S:t Petersburg med att bygga vidare på sitt industriimperium, men hans hälsa blev allt sämre under 1887. Han hade drivit företaget ensam sedan Robert plötsligt, arg och överkörd, lämnat Baku 1880. Bröderna Ludvig och Alfred hade tagit över för mycket. Konflikter mellan Alfred och Ludvig om ekonomi och finansiering var ofta hätska. Alfred var den som visste hur moderna europeiska affärsbanker fungerade, bland annat Deutsche Bank, samtidigt som han hade svårt att förstå oljeindustrins säsongsvägningar. Men han förblev en viktig aktieägare, lojal med sina bröder och deras familjer. När Ludvig avled 1888 på Rivieran, kom Robert och Alfred dit för att säga adjö, en försöning ägde rum.

En ny generation tar över

Nu fick Emanuel 29 år och hans bror Carl 26 ta över ansvaret. Alfred var mycket orolig och i perioder också mycket kritisk. Emanuel hade ingen chefsförmåga, ansåg han. Ludvig hade en äldre son utom äktenskapet, Hjalmar Crusell, som blev Ludvigs nära medarbetare, en duktig ingenjör och kemist, men inte arvinge.

I bolaget arbetade många finländare, svenskar och tyskar på chefsposter. Norrmannen Hans Olsen var den som tog bolaget in i en modern tid och bröt en 30 år lång strid om marknadsandelar i Europa med Rothschilds och Standard Oil och lokala producenter. Hans Olsen var svaret på Alfreds tysta bön om duktiga chefer i bolaget. Olsen fick fram avtal med sina tidigare konkurrenter och de började samarbeta istället för att slåss. Olsen hade stora talanger som diplomat. Han var gift med Ludvigs dotter Mina.

Stalin, Lenin & konfiskation

Nobels oljebolag expanderade med åtskilliga fält i Baku, i Centralasien,

norrut mot floden Emba och längs Svarta havskusten. På ett oljefält var oväsendet hemskt. Oljefyllt damm kletade fast mot hud och kläder. Det var inte en hälsosam miljö. Alfred vägrade att komma hit, till detta torra och dammiga ställe. När Alfred avled 1896 köpte Emanuel hans aktier och försäljningssumman kom att utgöra ungefär 15 % av Nobelpriset.

År 1893 hade det första socialdemokratiska partiet bildats i Georgien. Det blev upptakten till revolutionen, med orosår och störningar i samhället med strejker, protester, demonstrationer, etniska konflikter, överfall, rån och mord. Ryssland kokade av missnöje efter krigsnederlag mot Japan 1905, man led under en svag och auktoritär ledning. Arbetarna krävde allt mer rättigheter. Nobels oljebolag hade sedan länge bättre villkor för arbetarna än många andra och respekterade olika religiösa högtider. Men till verkstäder och varv och oljefält kom allt fler uppviglare, förmodligen också Koba – Stalin. Första världskriget avbröt bolagets utveckling, forskningen avstannade. Militären krävde allt större leveranser.

All privat egendom nationaliserades genom Lenins dekret 1918. Azerbajdzjan var självständigt fram till 1920, men då tågade Röda armén in och Bröderna Nobels oljebolag togs över av bolsjevikerna. Och sedan dess har det varit mycket svårt att få tillträde till de arkiv som innehåller så många dokument om detta industriimperium. Bolsjevikerna tog över Rysslands näst största flotta – Nobels, man tog över oljeproduktionen, tåg, lokomotiv, depåer, verkstäder, skeppsvarv, fastigheter – allt. Ett lämmeltåg utläningar flydde från Ryssland.

Tv-dokumentär och bok

Jag skrev en bok om bolagets tillkomst – och fall: *Ludvig Nobel: "Petroleum har en lysande framtid!" En historia om eldfängd olja och revolution i Baku*. Det blev även en tv-dokumentär *Röd sol över Nobels oljefält*. Den sändes i november 2001 och boken kom ut samtidigt.

Resan till Baku har jag gjort många gånger sedan dess. En minnesvärd och

lyckad sådan företogs påsken 2006.

Ett sällskap från Sverige och Finland "återbesökte" det land där deras släkt en gång arbetat och levat och hört berättas om; en skimrande saga ur Tusen och en Natt!

BRITA ÅSBRINK *är frilansskribent; 1997 tjänstgjorde hon i Baku, Azerbajdzjan som Internationella Röda Korset/Halvmånens "regional reporting delegate" för södra Kaukasus. Intresset för Bröderna Nobels oljebolag resulterade bl.a. i ovan nämnda bok och tv-program.*

Sedan urminnes tider hade människor tillbett den brinnande gasen och oljan som sipprat ur marken på halvön Absheron. Filosofen Zarathustra som levde troligen 1 000 år före Kristus, spred en religion med elden som symbol för Guds son. Oljan som låg så ytligt användes för matlagning, ljus och värme i hus och tält och mot kliande hudåkommor på människor och kameler. Oljan fraktades långväga i kamelhudsäckar ända till Indien.

Bröderna Nobel var intresserade av tidens upptäckter och forskning men också av den kultur de mötte i Kaukasus. I Baku låg zoroasternas, eldsdyrkarnas tempel som blev bolagets emblem. På templets topp brann fyra flammor med naturgas. I de små rummen i muren runt tempelgården bodde de troende – och hit kom de för att dö i närheten av den heliga elden. Det första fartyg som verkligen var lastat med olja döptes till Zoroaster av Ludvig Nobel, dess konstruktör.

ögonblicket

Det är invigning av Atlas Copcos anläggning i Rhodesia 3/12 1959. Peter Wallenberg, chef för bolagets dotterföretag i landet, pekar på världskartan ut Sverige för Sir Roy Welensky, premiärminister i Rhodesia. Welenskys far kom ursprungligen från Litauen och hade arbetat som kopparslagare i Stockholm

innan han emigrerade till Sydafrika och senare Rhodesia. Peter Wallenberg blev senare, bland mycket annat, styrelseordförande i Atlas Copco. Nyligen besökte han Centrum för Näringslivshistoria och tittade igenom originalfotografier från sin tid i Rhodesia 1959–1963.

Rapport från Kina – diamanter i dojorna och tusenåriga transportsätt

Åren 1914–1916 tillbringade C.F. Erikson i Kina för att undersöka marknaden för borrarutrustning. Sina iakttagelser meddelar han i en rapport till arbetsgivaren i Sverige. | ANDERS GIDLÖF

Den svenska verkstadsindustrin kunde i 1900-talets början exportera en ny produkt, utrustning för bergbörning. Redan 1886 tillkom Svenska Diamantbergborrningsaktiebolaget som tillverkade borkronor försedda med diamanter, det hårdaste material som finns, att använda till djupbörningar efter vatten, naturgas, olja och malm. Prospekteringarna efter nya marknader riktades tidigt in på fjärran länder. I Atlas Copcos arkivdeposition har påträffats en rapport som bolagets sändebud C.F. Erikson 1916 skickade från Kina hem till Sverige. Den utgör en ögonblicksskildring av ett land där sista kejsardynastin störtats och nya tider står för dörren, men det mesta fungerar som tidigare:

”När jag på våren 1914 utreste till Kina tillsammans med de svenska geologerna Prof. J.G. Andersson och Dr F.R. Tegengren var min uppgift, enligt Eder order, att ställa mig till Prof. Anderssons förfogande, samt under mina eventuella resor i Kina derjemte studera de tekniska förutsättningarna för börningar i de Kinesiska jord- och bärglagren. Jag har nu under två år haft ett enastående tillfälle att se och medfölja de Svenska Geologernas arbetsmetoder, som jag funnit mycket intressanta, och synnerligen lämpliga

att kombineras med diamanbergbörnings verksamhet.”

C.F. Erikson skriver om Kinas jordarter och bergarter samt förekomsten av gruvdrift. De kinesiska bolag som ägnar sig åt kolbrytning framställs som korrupta och ineffektiva. Den omfattande kvicksilverutvinningen beskrivs på följande sätt:

”Bland viktigare fyndorter må nämnas: Wanshanchang kvicksilver Grufter, Shenghsi District, Kweichow Province. Där bearbetas ett stort antal grufvor eller hålor, mest som hemindustri, arbetaren lefver och bor i grufvan och framställer sjelfv kvicksilvret. Gruvfvolag finnes också, men de betalar vanligen arbetaren visst för den malm han lämnar och så får han bryta grufvan hur han vill. Grufrätten erholles mot betalning till Districts magistraten och till jordegaren, grufvrättsområdet utgör vanligen endast så stor plats som erfordras för byggnader och angreppspunkt på malmen, under jord fortsätter grufvarbetaren tills han kommer igenom till grannens grufva, där de båda grufvgångarna mötas anses eganderättsgränsen gå. Dessa sedan långt tillbaka häfdvunna grufvrätts förhållanden praktiseras i allmänhet af infödingarna. De under senaste åren i

Peking stiftade grufvlagarna har i allmänhet icke kunnat genomföras i praktiken.

Diamanter säges förekomma i närheten af Ichoufu, Shantung. Diamanterna utvinnes derigenom, att infödingarna som använder halmsandaler under bearbetning af åkerfälten, hopsamlar de utslitna halmskorna och bränner dessa – i askan hittas sedan små gryn af gulaktiga diamanter.

I ett framtida Kina, med genomförda moderna grufvlagar som ger utlänningen lika rätt som infödingen att inmuta och bearbeta grufvor inom landet, är det gifvet att tillfälle till stora diamanbörningar kommer att uppstå. För närvarande saknas dock tillfälle för tillräckligt antal börningar, för att enbart dermed kunna bedriva en lönande verksamhet. I combination med annan verksamhet, ställer sig utsikterna gynnsammare.”

Vi får upplysningar som är praktiska för vilken resenär som helst:

”Personer som reser till Kina bör kunna tala och skriva Engelska som är det språk som vanligast användes bland utlänningar och bildade Kineser; post- och telegraftjenstemennerna kunna vanligen litet Engelska. Kinesiska språket är svårt, men icke omöjligt att lära. Vid affärssuppgörelser med Kineserna är det till stor nytta att kunna förstå ’något’ af deras språk om man också använder tolk. Derför bör alla som reser till Kina för att stanna där, genast börja lära sig språket.

Den 18/6 1915 kom Erikson till staden Changsha i provinsen Hunan i centrala Kina, där han fotograferade hamnplatsen vid floden Siang-Kiang. Atlas Copcos bildarkiv hos Centrum för Näringslivshistoria.

Alla Kinas floder äro fullständigt utnyttjade som transportvägar, med små båtar i tusental, som seglas, drages och stakas upp för floderna. I norra Kina sker varutransporten öfver land, mest som ryggbördor på lastdjuren, kamel, muläsna, åsna och häst. Kärror användes på slättlandet, dock i liten utsträckning därför att inga körvägar finns. I Shantung och Honan brukas skottkärror både för person- och gods-transport. I Hupeh och Hunan samt föröfrigt i syd-Kina, äro lastdjuren utträngda af människan. All varutransport sker med bärare som bär 36–42 kg, fördelat i 2 colly hängande ett på hvardera ändan af en stång som vilar på bärarens axel. Resor och varutransport tar lång tid och blir dyra i Kina, min och Tegengrens senaste resa var sammanlagt omkring 4.400 km och kostade 2.865 mexikanska dollar.

Bestämda priser eller taxor existerar icke, prisen bör alltid göras upp på förhand. Utlänningen måste alltid betala mer än dubbelt så mycket som infödingen. Till utlänningar räknas alla som icke äro kända på platsen, eller tala litet olika dialekt.

Öfverallt i Kina synes det råda stort öfverflöd på arbetskraft, den kinesiska arbetaren är i allmänhet glad och förnöjsam, får ofta arbeta mycket hårdt och visar dervid stor uthållighet. Arbetaren är pigg och vaken, derimot råder i allmänhet stor slöhet litet högre upp på samhällsskalan. Kinesens mäst framträdande själs egenskap är hans skarpa minne och formsinne, han är ofta slug och misstänksam. Organisationsförmåga och modigt uppträdande saknas alltid ...

Mycket mera, af intresse, borde skrivas om detta egendomliga land!

Men min tid är begränsad. Och vill jag be om öfverseende med min i många afseenden ofullständiga rapport. ”

C.F. Eriksons analyser av folk och samhälle är subjektiva, och han visste inte heller att Kina snart skulle kastas in i årtionden av krig och regimskiften som på flera sätt omöjliggjorde affärer. Emellertid kunde Atlas Copco, som 1960 köpte Svenska Diamantbergborrnings AB, 1965 sälja gruvborrningsrustning till Kina, som idag utvecklats till en glödhet marknad för svenska exportföretag.

.....
ANDERS GIDLÖF är fil.mag. i kulturgeografi, verksam som arkivarie vid Centrum för Näringslivshistoria. Han är en flitig artikelskribent och har bl.a. varit redaktör för fotoboken "Bankfolk, blåstall och butiksbiträden".

När IKEA åkte till Mallorca

I IKEAs barndom bjöd Ingvar Kamprad personalen på utlandsseminstrar. Under dessa gemensamma resor, för många den första utlandsresan, utvecklades mycket av den sammanhållning och speciella IKEA-anda, som sedan så starkt bidragit till företagets enorma framgång. | EDWARD BLOM

"Smäländsk möbelhandlare bjuder hela sin firma (72 pers.) på Spanienresa." Så stod det att läsa i Aftonbladet 6 juni 1957. Möbelhandlaren var ingen mindre än Ingvar Kamprad och firman, som då inte hade mer än 70-talet anställda, naturligtvis IKEA i Älmhult. IKEA präglas alltsedan starten av en mycket stark företagskultur och gemenskap. Inom företaget talas det inte bara om IKEA-andan, utan t.o.m. om IKEA-familjen. Det var således helt i linje med detta som Ingvar Kamprad tyckte att en gemensam "familjeresan", att åka med hela personalen till södern, var en god idé.

Det var också en utarbetad skara smälänningar som kunde behöva lite sol. Affärerna gick bra i slutet av 1950-talet och företaget expanderade i rekordfart, med mycket övertidsarbete även nattetid – särskilt inför jul. Ingvar Kamprad insåg att han hållit igen på lönerna, alltid lika kostnadsmedveten som han var, och att personalen gjort sig förtjänt av något extra.

Kladdpengar

Dag Severinsson är art director och arbetar numera med kultur och historia på IKEA Communications AB, som framställer världens alla IKEA-kataloger. Han har varit verksam på IKEA ända sedan november 1957. Dag kom inte med till Mallorca, men IKEA-resorna fortsatte i flera år och han deltog i alla de följande årens färder. Han berättar att IKEA inte bara stod för resan, övernattningen och måltiderna, utan att man t.o.m. fick "kladdpengar" d.v.s. fickpengar.

– Vi är ju smälänningar, konstaterar han, så även om det inte var så mycket

pengar, så var det flera som klarade sig helt på detta och inte behövde lägga ut ett öre själva under de två veckorna.

När första resan gjordes befann sig flygchartern i sin linda, men Kamprad var tidigt ute, här som med så mycket annat. IKEA flög från Bulltofta i Malmö, som snart också blev navet för den tidiga charterindustrin. Vid denna tid var det naturligtvis propellerplan det rörde sig om. Det allra första civila jetplanet hade visserligen tagits i bruk i England sex år tidigare, men det skulle dröja innan de blev vanligt förekommande.

Nyupptäckt paradiset

Ingen av IKEA:s personal som 1957 bjöds till Mallorca hade varit där tidigare. Det var då ännu inget stort semester mål utan ett nyupptäckt paradiset. Enligt Ingvar Kamprad själv, som uttalade sig i Aftonbladet, var det "Den skönaste platsen man kan koppla av på. Medelhavet, värme och sol och åter sol". Just den platsen ville han att hans personal skulle få uppleva under två veckor.

Även respektive (om man var gift eller förlovad) fick komma med på resan. För dem sponsrade IKEA en liten del av kostnaden, men man vore inte IKEA om man inte sett till att förhandla till sig ett mycket bra pris på resa och övernattning för alla.

Det gick inte att stänga ner företaget under hela 14 dagar, så man delade in de anställda i två grupper. Den ena flög ner och tog tåg tillbaka, medan de som tagit tåget dit åkte tillbaka med det vändande planet. Under tågfärden passade de även på att se Barcelona och Paris.

Sophia Loren i Bryssel

Under flera år genomfördes sedan liknande resor. Den andra resan med IKEA-familjen gick 1958 till Världsutställningen i Bryssel. Då hade det första riktiga varuhuset, det i Älmhult, öppnats, så den sammanlagda personalen hade ökat med ett 50-tal personer.

Dag Severinsson var bara femton år och det var en stor upplevelse.

– Många av de anställda hade absolut inte varit utanför Sverige tidigare. Några hade bara varit i Malmö och Stockholm – kanske i Danmark. Det var väldigt stort. Kan Du tänka Dig att Stockholmstidningarna skrev stora rubriker om det här lilla smäländsföretaget?

En sak Dag minns, som förvånade honom i Belgien, var bilarnas tillstånd.

– Vid denna tid fanns det inget krav på körkort i Belgien, alla fick köra och bilarna såg verkligen ut därefter ...

Men, den i särklass största upplevelsen för honom var mötet med en idol:

– Inne på mässområdet fick man inte köra bil utan besökarna skjutsades med flakmopeder på vilka två fåtöljer var fastsatta i flaket. När jag var vid Atomium [Den märkliga atomformade byggnad som skapades till världsutställningen.] kom dock en svart limousin körande. En kvinna steg ur och jag bara gapade – för det var Sophia Loren. För en femtonåring var det så att man blev knäsvag.

Lyxiga hotell var dock inget för den kostnadsmedvetna IKEA-familjen utan övernattningen i Bryssel skedde i en idrottshall. Vid senare resor inkvarterades man bl.a. i vandrarhem.

Det var på Capri vi mötte varandra

Senare genomfördes resor till bl.a. Berlin och Italien. Resorna finansierades genom den 1957 instiftade IKEA:s personalklubb.

Under den första Italien-resan 1960 såg man Rom, Neapel, Pompeji, Blå Grottan och Axel Munthes San Michele på Capri. Och nog var Ingvar

Småländsk möbelhandlare (72 PERS.) PÅ SPANIENRESA

1. Tage Tranqvist
2. Gunnar Nilsson
3. Erik Magnusson
4. Stig Samselund
5. Eddie Olsson
6. Göran Hultberg
7. Ulf Rosenstråle
8. Ernst Ekström
9. Stig Bengtsson

10. Folke Rosendahl
11. Hans Nilsson
12. Allan Cronvall
13. Bertil Ahlberg
14. Sven-Gunnar Svensson
15. Sune Nilsson
16. Bo Åkerström
17. Bertil Magnusson
18. Hjört Stråhle

19. Arne Fyhr
20. Curt Pettersson
21. Tag Vikbrand
22. Kjell-Ake Fehle
23. Helny Gudsomsson
24. Britta Pettersson
25. Rune Widling
26. Ingegerd Pettersson
27. Kerstin Jonsson

28. Evert Roos
29. Jan Åke Wallin
30. Ingvar Kamprad
31. Gilla Lundgren
32. Rune Johansson
33. Siv Cronvall
34. Silva Rosendahl
35. Gunvor Bengtsson
36. Elvör Roos

37. Bertil Pettersson
38. Helmer Åstrand
39. Britt-Marie Ahrenmark
40. Irene Gren
41. Ingrid Bengtsson
42. Helge Arrén
43. Bo Fagersten
44. Gunborg Jansson
45. Ulla-Britt Hallström

46. Mary Bergdahl
47. Berada Kamprad
48. Signe Olsson
49. Ingegerd Lindqvist
50. Monika Svensson
51. Göta Carlner
52. Ulla Nilsson
53. Leif Lilla
54. Erik Nilsson

55. Sven Göte Hansson
56. William Mattsson
57. Göte Engdahl
58. Britt-Mari Nilsson
59. Aslig Heintze
60. Britta Appelros
61. Majken Bengtsson

Den 6 juni 1957 rapporterade bl.a. Aftonbladet om den generöse möbelhandlaren Ingvar Kamprad, markerad med en pil.

Kamprad glad över att ha ordnat dessa resor, för det var på San Michele han mötte den svenska lärarinnan, som kom att bli hans hustru.

Naturligtvis besökte man en del sevärdheter tillsammans under resorna, men det var inget digert program.

– Det var ingen studieresa, utan helt och hållet semester. Vi drack lite öl och vin, hade roligt, badade, shoppade och umgicks, berättar Dag Severinsson nöjt.

Före resorna hade man planerings-träffar, där man satt och bläddrade i resebroschyrer och efteråt träffades

man någon kväll över en bit mat i IKEA:s restaurang, tittade på varandras foton och berättade reseminnen.

Lysande utveckling

Resorna gjorde stämningen på jobbet ännu bättre och den anda, som bl.a. skapades på dessa resor, har varit en av hemligheterna bakom företagets ständiga framgångar.

– Detta har Ingvar fått mycket nytta av. Det var där som vi verkligen blev till IKEA-familjen. Vi brydde oss om varandra – och vi hade roligt som fasen!

Artikeln från 1957 om Mallorcaresan var första gången IKEA uppmärksammades stort i rikspressen – men knappast den sista. Där nämns att "firman" inte bara har vuxit snabbt, utan fortsätter att växa. Ingen felaktig iakttagelse med tanke på att IKEA-koncernen idag har långt över 100 000 anställda.

EDWARD BLOM *är chef, särskilda projekt vid Centrum för Näringslivshistoria och "Företagsminnens" redaktör. Handel hör till hans specialområden och han har bl.a. arbetat med IKEAs historia.*

Recensioner

Broberg, Oskar: Konsten att skapa pengar. Aktiebolagens genombrott och finansiella modernisering kring sekelskiftet 1900. Avhandling i ekonomisk historia, Göteborgs universitet, 2006. | MATS LARSSON

Aktiebolagsformens genombrott i Sverige

När den svenska industrialiseringen tog fart mot slutet av 1800-talet skedde detta i nära anknytning till samhällets allmänna omvandling. De institutionella ramarna med bl.a. ny näringslivslagstiftning, öppnade för nya verksamhetsformer, företagandet blev mer allmänt samtidigt som den ekonomiska tillväxten tog fart. I Oskar Brobergs avhandling diskuteras genombrottet för aktiebolaget som organisationsform inom svenskt företagande under senare hälften av 1800-talet och de första decennierna av 1900-talet. Även i tidigare forskning har man naturligtvis diskuterat aktiebolagen som en avgörande del av det nya företagandet, men man har inte varit helt överens om när detta skedde och på vilket sätt. Brobergs avhandling ger oss mycket ny kunskap på detta område.

Oskar Broberg ser aktiebolagsformen som en del av den förnyelse av finansmarknaden som skedde under slutet av 1800-talet. Detta var en förnyelse som inkluderade genombrottet för affärsbanker och försäkringsbolag, men även andra aktörer som inte med nödvändighet drevs i aktiebolagsform

som t.ex. sparbanker och olika typer av specialiserade finansinstitut.

Avhandlingens huvudfrågor handlar om när, var, hur och varför aktiebolag bildades, samt hur aktiebolagsformen bidrog till finansmarknadens modernisering. Bakom Oskar Brobergs analys ligger ett omfattande insamlingsarbete av olika typer av källmaterial. Mot bakgrund av främst offentlig statistik diskuteras aktiebolagsformens genombrott på en aggregerad nivå. Analysen fördjupas sedan genom studier av 115 aktiebolag från olika branscher, grundade mellan 1849 och 1938. I en konkret fallanalys av emissionsbolaget Svenska Värden diskuteras slutligen hur bolaget genom köp och försäljning av aktier och andelar under 1910- och 20-talen agerade i bland annat strukturaffärer.

Bakom industrialiseringens genombrott låg ett flertal institutionella förändringar som skedde från mitten av 1800-talet och framåt och som öppnade för en förändring av hela det svenska näringslivet. En av dessa förändringar var tillkomsten av den första svenska aktiebolagslagen 1848. Detta var ingen detaljerad reglering men

den öppnade åtminstone för ett företagande där ägarna hade ett begränsat ansvar för verksamheten. Framför allt äldre industrier som textilindustrin och bruksverksamhet berördes av dessa tidiga aktiebolagsbildningar.

Den nya lagstiftningen innebar visserligen att det började bildas aktiebolag, särskilt i samband med högkonjunkturperioder, men det stora genombrottet skedde inte förrän efter 1895 då en ny aktiebolagslag antagits. Utvecklingen gick ännu snabbare efter första världskrigets utbrott – då spekulationer och en förvånansvärt stark ekonomi bidrog till att bolagsbildningen var särskilt snabb. Det är också denna period som Oskar Broberg ser som det stora genombrottet för aktiebolagsformen, bland annat eftersom denna bolagsform kom att beröra i stort sett alla ekonomins sektorer. Man kan särskilt se hur aktiebolagsbildningen under mellankrigstiden spred sig till handelssektorn.

MATS LARSSON är professor i ekonomisk historia vid Uppsala universitet, specialiserad på finans- och företagshistoria.

 Smakprov från Arlas historiska hemsida

Arlas klassiska mjölkpaket – en randig historia

Det tog Arlas randiga mjölkpaket 15 år att få det eftertraktade specialpriset Guldäggsplaketten vid reklambranschens årliga Guldäggs gala. Men när de nya förpackningarna tävlade i Guldägget 1991 blev de inte ens nominerade. | DAVID LEIDENBORG

I början av 1990-talet startade Arla en översyn av sitt designprogram för färskvaror. Anledningen var den nya konkurrenssituation som var en följd av avregleringen av den svenska mejerimarknaden och Sveriges närmande till Europeiska Unionen. Arlas marknadsavdelning insåg att den grafiska dekoren på förpackningarna skulle bli ännu viktigare i arbetet med att marknadsföra Arlavarumärket.

Flera designbyråer kontaktades, bland annat en brittisk. Samtliga kom med förslag – och alla avvisades av Arla då de inte motsvarade förväntningarna. En fredag i september 1991 kallades den grafiske formgivaren Tom Hedqvist till ett möte på Arla. Han var en av delägarna i annonsbyrån FGH (Fredriksson, Göransson, Hedqvist), som tidigare arbetat med Arlas produkter.

Grundare av 10-gruppen

Tom Hedqvist har en lång yrkesbana som grafisk formgivare. Efter utbildningen på Beckmans skola var han 1970 med och grundade den i dag

mycket kända 10-gruppen. Den bestod av tio unga formgivare som upplevt att deras bästa mönsterförslag förkastades av dåtidens stora textiltillföretag. 10-gruppens målsättning var att själva kunna följa och styra hela processen från mönsterskiss till färdigt tyg i butiken. Under 1990-talet var Tom Hedqvist designchef vid Orrefors-Kosta Boda AB. 1994 blev han professor i grafisk design vid Konstfack och han är sedan år 2000 rektor vid Beckmans Designhögskola i Stockholm.

Arla gav Tom Hedqvist uppdraget att komma med ett förslag till grafisk formgivning av basförpackningarna. Under en intensiv helg över det hedqvistska köksbordet föddes den nya dekoren till mjölkpaketen, med hjälp av bland annat vitt omslagspapper, några pennstreck och en del spilld mjölk. Han gav inga ledtrådar till hur han hade tänkt eller varför just ränder. Men ränderna hade olika bredd beroende på mjölkens fetthalt. Standardmjölken hade breda ränder och lättmjölken smala.

Arla-kon mer dominerande

Även Arla-kon förändrades. Den hoppade ur sin oval och fick en mer dominerande plats på den nya förpackningen. Egentligen är det inte så konstigt att Tom Hedqvist föreslog ränder på mjölkförpackningarna. Han har alltid varit förtjust i ränder, och enligt honom själv är ränder det första han tänker på när han ska göra ett nytt mönster, för att de binder samman ytor på ett opretentiöst sätt.

Tom Hedqvists mjölkpaket är ett exempel på ett mycket lyckat projekt. Den grafiska designen är tidlös och kan i princip användas hur länge som helst. Samtidigt är den möjlig att förändra utan att grundformen går förlorad.

År 2000 fick Brindfors Enterprise uppdraget att göra en ny logotyp som skulle stå för varumärket Arla, och som i förlängningen skulle kunna användas på alla typer av förpackningar. Det påverkade även Tom Hedqvists förpackningar. Men tack vare flexibiliteten i hans grafiska design gick det att införa den nya logotypen utan att den ursprungliga formgivningen och idén med ränderna gick förlorad.

DAVID LEIDENBORG är ingenjör och MFA i designhistoria och designteori, verksam vid Centrum för Näringslivshistoria som projektledare.

👉 Smakprov från Arlas historiska hemsida

Hur de svenska ostsorterna uppkom

Många av dagens svenska ostar leder sina rötter tillbaka till de svenska landskapsostarna. Andra uppkom vid misslyckade försök att imitera utländska ostsorter. Och historien börjar redan på 1200-talet. | EDWARD BLOM

Ost har tillverkats i alla kulturer som producerat mjölk, så även i Sverige. Först genom kontakter med romarriket och sedermera genom klostrens utbredning i vårt land spred sig kunskapen om mer avancerad osttillverkning med hjälp av löpe.

I gamla tider var de svenska ostarna lokala och benämndes oftast efter sin härkomst eller sitt användningsområde. Först på 1800-talet, under den svenska mejerinäringens uppsving, uppstod regelrätta varumärken. Riktig ordning blev det i och med att landets mejerier enade sig om en gemensam klassifikation på ostriksdagen (sic!) i Linköping 24/4 1925.

I begynnelsen var grynpiipan
Under många århundraden var alla svenska ostar grynpiiga, d.v.s. hade små

oregelbundna hål, även kallat smulost.

Hushållsosten är en av arvtagarna till denna ursvenska ost, som har anor från 1200-talet eller ännu längre tillbaka. Det var en enkel ost, som gick att framställa på bondgårdarna utan speciell utrustning. Ursprungligen kallades den allmogesost, bondost, korgost eller gårdsost. Från 1800-talets slut har dagens benämning tagit över. Namnet uppkom för att osten tillverkades i ett hushåll för ett hushåll. In på 1900-talet, när den tillverkades på mejerierna, kom benämningen särskilt att förknippas med storleken. I 1925 års klassifikation används "hushållsost" endast som en storleksbenämning på ostar runt 2 kg, mot vanliga ostar som innan de skärs upp är betydligt större.

Svecia är ett 1920 antaget namn på en ostsart som också går tillbaka

till den svenska, grynpiiga urosten.

Fast här var det ostar som inte gjordes i hushållsstorlek. De som var av bättre klass kunde säljas i större områden och fick då namn efter sina landskap, som *Sörmlandsost* eller *Östgötaost*. De många namnen på en liknande ostsart var dock opraktiskt och man enades om "Svecia".

Den kanske populäraste landskapsosten i slutet av 1800- och början av 1900-talet var *Västgötaosten*. Västergötland var sedan gammalt känt för sin goda ost. Denna nya Västgötaost låg nära den gamla traditionen, men uppkom 1852, genom en i Österängen anställd tysk mejerska som införde en del tyska beredningsmetoder.

Under hela 1800-talet fick lantsortspräster en del av sin lön i natura, bl.a. mjölk. Av mjölken tillverkades ost för försäljning, vilken kallades *Prästost*. Själva osttypen kunde dock variera kraftigt. I Småland tillverkades en prästost som var så god att själve ryske tsaren åt den.

Såväl Svecia som Prästost leder dock rötterna tillbaks till samma grupp av

Ostdisken hos AB Arvid Nordquist i Stockholm, 1930-tal. Här exponeras ostsortimentet på det mest fördelaktiga vis. LRF:s bildarkiv hos Centrum för Näringslivshistoria.

landskapsostar och först på senare tid kan man tala om att de blivit två klart åtskilda oststorter. Så sent som 1967 beskriver Arlas föregångare, Mjölkcen-
tralen, Svecia som ett modernt namn på "Smäländsk prästost, Sörmlandsost m.fl. lokala ostsorter." Från 1930-talet och i flera decennier var Svecia Sveriges mest sålda ost, men står idag för mindre än en procent av marknaden – dess syster prästosten har däremot haft en god tillväxt.

Starka ostar

Den i särklass mest berömda av de svenska ostarna: Västerbotten är från början en Västgötaost, där man varmt ostmassan vid flera tillfällen och därefter lagrat den längre, vilket ger den en mycket särpräglad smak. Den tillverkades första gången kring 1870 vid Burträsk mejeri och har historiskt även kallats Burträskost, Westerbotten sötmjölksost, Wästerbottens Fetost eller Västerbottens gräddost. Som mest tillverkades den av ett 40-tal mejerier, men idag görs den bara i Burträsk.

Kryddost var en traditionell ost,

som kryddades med kummin och andra kryddor, t.ex. nejlika. Som så ofta när det gäller kryddningar i historien så rörde det sig ursprungligen om ett sätt att maskera dålig smak, och således kryddade man framför allt ost-massa av defekt kvalitet. Men folk fick smak på det och med tiden tillkom även högkvalitativa kryddostar.

När rundpipan kom till Sverige

Herrgårdskosten uppkom i mitten av 1800-talet på Skånegodset Marsvinsholm. Greve Eric Ruuth hade bjudit in en schweizisk ostmästare för att framställa emmentaler. Det var dock svårt att uppnå samma resultat med svensk mjölk och tillverkningsprocessen var lite för omständlig. Med svenska råvaror och en lätt förändring i tillverkningen blev istället resultatet Ruuthsboost. Denna tillverkades sedan på den stora gården och såldes över hela Skåne.

Sedermera kopierades Ruuthsboost av andra osttillverkare i hela landet, men såldes överallt under olika namn. Vid en utställning i Göteborg på 1890-

talet enades man till slut om namnet *Herrgårdskosten*, eftersom tillverkningen var så komplicerad att den bara skedde på stora gods.

Med Herrgård infördes för första gången en rundpipig ostsort i Sverige. Ursprungligen var den dock småpipig snarare än storpipig, d.v.s. den hade mindre hål än idag. Ännu på 1920-talet fanns dessa båda versioner av herrgård och t.o.m. en grynpi-pig variant. Herrgård var svår att tillverka och krävde högsta mjölk-kvalitet, varför den betraktades som en riktig lyxost.

Om Västgötaost var ett försök att göra tysk ost och Herrgård ett försök att göra schweizisk, så uppkom *Greve* 1964 som ett försök att göra en svensk variant av norska Jarlsberg. Även här spelade råvaran dock ett spratt och det blev en helt egen ostsart.

.....
EDWARD BLOM är arkivarie, verksam som chef, särskilda projekt vid Centrum för Näringslivshistoria. Han har skrivit många artiklar om svensk företags-historia och är även redaktör för tidskriften *Företagsminnen*. Mat och dryck ligger honom extra varmt om hjärtat.

Motstående sida: Dagen efter branden kunde stockholmsborna beskåda den isbetäckta fasaden på Mjolkcentralens byggnad på Torsgatan. Arla Foods bildarkiv hos Centrum för Näringslivshistoria.

 Smakprov från Arlas historiska hemsida

Den stora branden på Mjolkcentralen

”När Eldkvarn brann” är ett talesätt som handlar om den stora branden 1878 i eldkvarnen, som fanns där Stockholms stadshus idag står. Ett nästan lika känt talesätt är ”när Mjolkcentralen brann”. Det handlar då om den stora branden som drabbade MC:s mejeri på Torsgatan 1937, och som fick dödlig utgång. | KERSTIN NORBERG

Vid 13-tiden den 8 februari 1937 märkte ett par mejeriarbetare på fjärde våningen att det pyrde i ett större kartonglager. De slog snabbt larm, och några minuter senare fanns ett manskap från Johannes brandstation på plats. Det visade sig snart att hela våningen var övertänd, och brandmännen kunde bara bekämpa elden genom att försöka göra en inträngning från Mjolkcentralens ödsliga tornbyggnad.

Branden samlade snart stora åskådarskaror som stod samlade ända till sena natten, och polisen fick spärra av Torsgatan för all trafik. Både bilar och bussar dirigerades över Dalagatan och Västmannagatan, och det gällde även för gångtrafikanter.

Släckningsarbetet, som var mycket dramatiskt och förenat med livsfara för brandmännen, involverade Stockholms alla brandkårer, och var den svåraste brand som Stockholm dittills hade upplevt. Och den kom att sluta illa för några av brandmännen.

Branden krävde dödsoffer

I Stockholms-Tidningens flersidiga reportage från branden dagen efter kan man läsa om hur brandförmannen Johan August Pärlefors ”avstängdes av lågorna från komplexets fjärde våning,

överväldigades av hettan och kastade sig ut genom ett fönster för att rädda sig undan lågorna. Han skadades emellertid så svårt att han efter några timmar avled på Sabbatsbergs sjukhus.”

Vidare kan man läsa i Stockholms-Tidningen:

Brandmannen Tage Sigvard Lydén – en känd idrottsman – träffades av en acetylenbomb, som vid en explosion slungades ned från fjärde våningen, och skadades allvarligt. Två dylika våldsamma explosioner inträffade under branden – vid en av dem var en annan brandman, Nils Kvist, nära att dödas, men han räddades som genom ett under. Ytterligare tre brandmän skadades, ehuru mindre allvarligt, av eld, rök och vatten. Dagen var den svåraste olycksdagen i Stockholms brandkårs historia.

Inte förrän klockan åtta på kvällen kunde elden anses begränsad, men fullt släckt var den inte förrän framåt tisdagsmorgonen. På grund av den starka kylan, som då rädde, frös vattnet som använts till brandbekämpningen, till is på fasaderna, vilket gjorde att huset såg ut som ett ispalats.

Nyhetsfilmaren Gösta Roosling, som gjorde nyhetsfilmer till Svensk

Filmindustri, fanns förstas på plats och gjorde ett filmat nyhetsreportage under namnet ”Mjolkcentralen brinner” med risk för filmarens eget liv. Hade bara Mjolkcentralen brunnit en dag tidigare hade filmen varit rykande (!) färsk när den nådde biograferna. Nu var den en vecka gammal.

Säkrad mjölkförsörjning

För Mjolkcentralen var det viktigt att branden inte skulle få till följd att stockholmarna skulle bli utan sin dagliga mjölk. När Stockholms-Tidningen dagen efter branden ringde upp verkställande direktören i Mjolkcentralen, Carl Utterström, kunde han ge följande lugnande besked:

Stockholms husmödrar komma inte att få den allra minsta kännning av den förhärjande branden i vårt komplex på Torsgatan. Distributionen skall nämligen klaras som vanligt, även om den mot förmodan måste ske från andra mejerier.

Stockholms stads brandkårs energiska arbete för att bekämpa branden blev inte utan sin belöning. Tre dagar efter branden överlämnade Mjolkcentralens direktörer Carl Utterström och Kurt Benzinger 10 000 kronor, varav 4 000 kronor till den omkomne brandförmannen John Pärlefors änka, 2 000 kronor till den skadade brandmannen Tage Lydén, samt 4 000 kronor till brandkårens kassa för nytta och nöje.

.....
KERSTIN NORBERG är frilansjournalist och fotograf. Hon har tidigare varit anställd i Arla som redaktör för Arlas personaltidning Mjöldags, 1984–2001.

Finansfursten

K.A. Wallenberg 1853–1938

K.A. Wallenberg var en framgångsrik bankir och den som säkerställde släkten Wallenberg som finansdynasti. Han grundade även Norsk Hydro, gynnade kultur och forskning – samt blev utrikesminister. | ULF OLSSON

Vägen till banken

André Oscar Wallenberg grundade den bekanta finansdynastin, i första hand genom att 1856 sjösätta Stockholms Enskilda Bank. Han fick under sitt liv tjugo barn, en bra start på en dynasti. En av sönerna var Knut Agathon, och det är om honom jag har skrivit en biografi, *Finansfursten*. När André Oscar gifte sig med sin bara 23-åriga hustru nummer två fanns det i hemmet redan fyra ganska förvildade barn från det tidigare äktenskapet. Det enklaste sättet att få frid i stugan var att sända iväg barnen till internatskolor. Knut skickades till Korntal, en liten by utanför Stuttgart, där en herr Pfleiderer drev en välrenommerad skola för gossar. Knut var då elva år gammal, och han skulle inte få komma hem på tre år, varken till jul eller på sommarlov. Knut skulle hela sitt liv minnas hur han kände sig bortlämnad och övergiven, men han bet ihop, arbetade hårt och gick ut med goda betyg i naturvetenskapliga

ämnen och i språk och dessutom som duktig pianist.

Sedan var det dags att gå till sjöss. Först seglade Knut i handelsflottan och 1870 började han på Sjökrigsskolan. Även där utexaminerades han framgångsrikt efter fyra år. Han kunde mycket väl tänka sig att stanna som officer i kungliga flottan, men det stod så småningom klart att han skulle hjälpa sin far i hans vidlyftiga verksamhet. När Knut hade haft olika kommanderingar till sjöss i tre år fick han på hösten 1877 ledigt för att praktisera ett halvår på banken Crédit Lyonnais i Paris. I början av år 1878 träffade han där en ung norska, Alice Nickelsen, och gifte sig. Nu var han färdig att etablera sig i Stockholm som sin fars högra hand i Stockholms Enskilda Bank.

Etablerad i Stockholm

Bland sina syskon blev Knut självklart den dominerande, och han utvecklade tidigt en stor säkerhet och pondus.

I Stockholm etablerade han sig med besked: han köpte stor villa på toppen av Brahegatan: fem våningar och 22 rum. Han köpte sommarhuset *Täcka Udden* på Djurgården, och på svaj förtöjde han sin pampiga ångjakt Fujiyama. När fadern gick bort 1886 övertog Knut ansvaret för banken och ledde den med stor framgång i 25 år. Han blev snart en ledande figur i svenskt näringsliv. Hans bank och han själv tjänade mycket pengar, dels genom obligationsaffärer, dels genom exploateringsaffärer av olika slag. Detta var landets dynamiska "Gründerzeit" med gyllene möjligheter för den som vågade satsa. En slags ouvertyd blev ett djärvt projekt att finansiera operabygget vid Gustav Adolfs Torg, men kapitalimporten till Skandinavien blev Knuts viktigaste spelplan.

Köpet av mark och byggandet av Saltsjöbaden med sin järnväg var också ett spännande projekt. Exploateringen av Norrbottensmalmer var en annan komplicerad affär liksom grundandet av Norsk Hydro för salpeterframställning. När det gäller industriegagemang blev det annars den yngre halvbrodern Marcus, kallad Häradshövdingen, som tog över alltmer. Men Knut var fortfarande galjonsfiguren i

Stockholms Enskilda Banks ledning: K.A. Wallenberg sitter t.h. med det vita skägget och t.v. sitter halvbrodern Marcus Wallenberg sr; mellan dem står fr.v. Marcus broder och Knuts halvbroder Oscar Wallenberg och Carl Frisk, som senare övergick till Handelsbanken. Bilden är tagen av A. Blomberg för tidningen Idun 1906. Stockholm–Saltsjöns bildarkiv hos Centrum för Näringslivshistoria.

familjen. År 1911 överlämnade Knut vd-stolen till Marcus och blev ordförande fram till sin död 1938.

Mellanspel i politiken

Från 1911 var alltså Knut ordförande i bankstyrelsen och tog inte särskilt aktiv del i de dagliga affärerna. Han var inställd på att med ålderns rätt ha det lite lugnare. Men så accepterade han 1914 att bli utrikesminister i en ny regering. Han hade suttit i stadsfullmäktige i många år och i riksdagens andra kammare som liberal högerman. Men politiker var han inte, däremot språkkunnig, berest och känd i den internationella finansvärlden. Det blev mycket

dramatiska år i regeringen eftersom det första världskriget bröt ut och Knut blev tvungen att sitta kvar ända till 1917. Han var den i regeringen som stod emot när andra ville dra in Sverige på tysk sida i kriget och låg i ständig konflikt med statsminister Hammarsköld.

Den störste donatorn

Knut Wallenberg blev mycket rik. Förmögenheten bestod framför allt i lotter [andelar] i Enskilda Banken. Dessutom var han stor ägare i Investor, bankens investmentbolag. När Knut och Alice Wallenbergs Stiftelse bildades 1917 värderades hans förmögenhet till 55 miljoner kronor, i dag

motsvarande omkring 2,5 miljarder. Successivt överfördes dessa pengar till stiftelsen, som skulle stödja "landsgagnelig" verksamhet inom vetenskap och kultur. Knut och Alice fick inga barn, ett faktum som säkert bidrog till att man bildade stiftelsen. Knut behövde dessutom organisera sin välgörenhet på något sätt; den tenderade att växa tämligen osystematiskt.

KAW-stiftelsen blev snart den viktigaste gynnaren av svensk kultur och forskning. Inte minst i Stockholm kan man finna många spår av donationerna, såsom Handelshögskolan, Stadshuset, Stadsbiblioteket, Sjöhistoriska Museet och Saltsjöbaden, som

Sambället Saltjöbaden var helt och hållet K.A. Wallenbergs skapelse: han drog dit järnväg, byggde bostäder och upprättade samhällsfunktioner – och inte minst huvudattraktionen: hotellet och badanläggningen. Stockholm–Saltjöns bildarkiv hos Centrum för Näringslivshistoria.

mer och mer hade övergått från en ren affär till ett samhällsbyggnadsprojekt. Där lät han för övrigt bygga inte bara Observatoriet utan också en kyrka med granitsarkofager för Alice och sig själv.

Knut var själv under 20 år mycket aktiv som ordförande och arbetade entusiastiskt i stiftelsens ärenden. Han skrev till prins Eugen: "Det är kanske egoistiskt att giva medan man lever men roligt är det".

Dessutom var stiftelsen ett praktiskt sätt att bevara familjebanken, som den ägarmässigt kunde dominera. Hos stiftelsen placerades också en dominerande aktiepost i Investor, Wallenbergsfärens centrala maktbolag. Det var Knut som skapade denna unika konstruktion, en förutsättning för Wallenbergdynastins långa överlevnad.

Alice Wallenberg

Knuts hustru Alice anpassade sig aldrig riktigt i Stockholm. Hon hade många släktingar där, men hon förblev ganska isolerad och utvecklades till en sträng och barsk dam. Antagligen tog hon det hårt att hon inte fick några barn. Man tog en fosterdotter, men Alices relationer till henne var inte heller bra, särskilt inte sedan dottern övergivit sin svenske man för sonen till en hotellägare i italienska Merano.

Desto viktigare blev Knut för Alice, som följde sin man i vått och i torrt. Vad man kan förstå bestod hos båda mycket av den kärlek som hade blommat upp så häftigt i Paris. Alice var den som fick bestämma i hemmet. Det var hon som styrde över trädgården på Täckas Udden, där man odlade

blommor och grönsaker, delvis för att säljas på stadens torg.

Minnet av Knut Wallenberg har levt vidare framför allt i hans stiftelse. I banken överskuggades han snart av Häradsöverintendenten och hans båda söner Jacob och Marcus. Villan på Brahegatan revs och Fujiyama höggs upp, men på Täckas Udden har Knut Wallenbergs minne bevarats in i våra dagar. Där finns också hans omfattande arkiv, som gjort det möjligt att skildra en stark och fascinerande person vars liv speglar en omvälvande tid i Sveriges historia.

.....
ULF OLSSON är professor i ekonomisk historia vid Handelshögskolan, Göteborgs universitet. Han har publicerat ett flertal böcker om svensk bank- och industrihistoria, bl.a. "Att förvalta sitt pund. Marcus Wallenberg 1899–1982".

Fotografisk bildskatt från Stockholm 1890–1970

Bilderna i "Bankfolk, blåställ och butiksbiträden" visar människors arbetsvardag – allt från direktörernas välpolerade styrelserum till den uttråkade ljusstöperskan. Vi får också se glimtar av restaurangliv från olika decennier, kända byggnader under konstruktion och exempel på den moderna teknologins intåg.

Boken bjuder på en kavalkad av mer än 140 bilder, utvalda i ett bildarkiv på över 3 miljoner fotografier.

Nytt pris! 180 kronor (inkluderar frakt)

Boken om LM-staden

Området kring Telefonplan är en av tolv industrimiljöer i Sverige som Riksantikvarieämbetet har valt ut som särskilt intressanta.

År 1940 flyttade LM Ericsson till en nybyggd, modern fabrik i Midsommarkransen. Runt omkring byggdes bostäder och hela området kom att kallas LM-staden.

Boken om LM-staden innehåller över 100 unika bilder.

Nytt pris! 220 kronor (inkluderar frakt)

Beställ böckerna genom att sätta in pengar på CfN:s plusgirokonto: 98264-5.
Ange bok, antal, namn och adress!

Tidig svensk datahistoria

Svensk datahistoria har ofta fokuserat på den första svenska elektroniska datorn Besk, framtagen av den statliga Matematikmaskinnämnden. Men svensk datahistoria är mycket mer än så. Det är ett stycke industrihistoria, med förvånansvärt många aktörer. | TORD JÖRAN HALLBERG

Historien kan anses ha börjat 1913, då försäkringsbolaget Svea i Göteborg installerade landets första hålkortsanläggning. Den hade sålts av en föregångare till IBM, International Business Machines Corporation, under lång tid världens största dataföretag. Dess svenska dotterbolag, IBM Svenska AB, var på 1960-talet det största dataföretaget i Sverige. Det betraktades sällan eller aldrig som svenskt, fastän man hade omfattande tillverkning av hålkort – start 1932 – snabbskrivare m.m.

Svenskamerikansk början

IBM Svenska AB sålde sin första dator 1956, tre år efter det att Besk – *Binär elektronisk sekvenskalkylator* – hade kommit igång. Den hette IBM 650 och hade en magnetisk trumma som minne; man spelade in data i parallella spår på en snabbt roterande cylinder. IBM 650 var 1950-talets vanligaste dator. Då decenniet gick mot sitt slut hade 28 datorer installerats i Sverige, av vilka 11 var av märket IBM. På 60-talet behärskade IBM 70 procent av den svenska marknaden.

Nästa bolag på plan var också svenskamerikanskt. Det ägdes av Electrolux-grundaren och multimiljonären Axel Wenner-Gren, som var nästan lika rik som Ikea-grundaren Ingvar Kamprad, men han snusade inte och var klart stiligare. 1953 köpte han ett litet dataföretag i Kalifornien och började tillverka Alwac – *Axel Leonard*

Wenner-Gren's automatic computer – som liksom IBM 650 hade trumminne. Även Wenner-Gren sålde sin första dator här hemma 1956.

Den blågula starten

Året därpå kom den första exemplaret av nio av den första serietillverkade helsvenska datorn, Facit EDB, där EDB stod för elektronisk databehandling. Den tillverkades av Åtvidabergs Industriers Elektronikavdelning, som höll till i Stockholm och bildades genom värvning av 18 av Matematikmaskinnämndens nyckelpersoner, internt kallade "the Besk boys". Avdelningen blev 1960 Facit Electronics med ny fabrik i Solna. Åtvidabergs Industrier var vid den här tiden mycket stora i kontorsmaskinbranschen, även internationellt, med tillverkning av mekaniska räknemaskiner, skrivmaskiner m.m. Övertagandet av Matematikmaskinnämndens personal godtogs av finansminister Gunnar Sträng, som tydligen tyckte att det inte var statens sak att tillverka datorer.

Facits värsta konkurrent i slutet av 50-talet var IBM. Näst värst var nog Alwac, särskilt sedan Wenner-Gren hade bestämt sig för att börja tillverka datorer i Sverige. Delenheter producerades i bl.a. Mjölby och Norrköping, medan ihopsättningen gjordes i nybyggda "Wegetronic Center" i Bollmora utanför Stockholm. Bollmora-datorn var en kopia av Alwac, kallad Wegematic. Omkring tio Wegematic

levererades 1960–61 och man hade också ett visst samarbete med Addo i Malmö innan tillverkningen upphörde i samband med Wenner-Grens död i november 1961.

Sterbhuset insåg att tiden sprungit förbi Wegematic. Vid samma tid kom ledningen för Åtvidabergs Industrier underfund med att Facit EDB hade blivit föråldrad, varför man beslöt lägga ner tillverkningen och gå in för militära datorer och kringutrustning. Alwac och Facit EDB hade elektronrör ("radiorör") som byggelement. Det som gällde nu var transistorer. En transistor var mindre än en fingerborg och drog mycket mindre elektrisk effekt än elektronröret, som var ungefär så stort som en tumme.

Sextiotalet: transistordecenniet

Nya aktörer trädde under sextiotalet in på arenan, alla med mer eller mindre avancerade transistoriserade datorer. Saab, vars dataavdelning från slutet av decenniet kallades Datasaab, är mest känt. Datasaab var också den enda svenska datorfabrikanten som utmanade IBM på den öppna marknaden. I en uppmärksammat statlig upphandling av datorer för skatteberäkning och folkbokföring slog man rentav ut IBM. Saabs första datorinriktade experiment gjordes i slutet av femtiotalet i samband med Robot 330, en tvåstegsraket som skulle slå mot hamnarna i Baltikum och eventuellt förses med atombomb.

Mindre känt är att Facit Electronics, Försvarets forskningsanstalt (Foa), Bofors, Standard Radio & Telefon AB, Televerket, LM Ericsson och Arenco Electronics alla under sextiotalet utvecklade transistoriserade datorer. För Foas och Bofors del stannade det vid experiment, för Facit

Kerstin Creutz vid D2, Saabs och Sveriges första transistoriserade dator, startskottet för det som senare blev Datasaab. Kerstin var sekreterare, men fick fungera som fotomodell – den tidiga datorhistorien var en ganska mansdominerad historia. Ca 1960. Datasaabarkivet hos Landsarkivet i Vadstena.

blev den transistoriserade militära DS 9000, tillverkad i ca tio exemplar, detta företags sista dator.

Doldisar

För Standard Radio, Televerket-LM Ericsson och Arenco, som vid decenniets slut köptes av Svenska Philips, blev sextiotalets försöksvisa trevande däremot början till en storskalig produktion av datorer. Standard Radio byggde sina första datorer för Stril 60, Stridslednings- och luftbevaknings-system modell 1960, inhyst i åtta hemliga berggrum, stora som hyreshus. I berggrummen fanns datorer, radarbildskärmar och annan utrustning från Standard Radio för stridsledning av flygplanet Draken. Där fanns också Facit DS 9000. Sedan övergick Standard Radio till system för civil flygtrafikledning och produktion av den

populära textterminalen (tangentbord och bildskärm, som visar text) Alfa-skop, som sammanlagt tillverkades i ca 900 000 exemplar. Verksamheten införlivades på 70-talet i nybildade Datasaab AB.

Televerket var först med att bygga en datorstyrd telefonväxel, men gick på 70-talet ihop med Ericsson och utvecklade AXE-växeln, ett av Sveriges mest framgångsrika industriprojekt någonsin. Philips och Datasaab blev i början av 70-talet världsledande inom minidatorbaserade bankterminaler.

Att denna verksamhet blivit föga känd, beror på att datorerna i de nämnda systemen var ”dolda”. Vem bryr sig om det sitter en dator i ett radarsystem, en telefonväxel eller en bankdisk?

Numera är nog alla överens om att datorn är en av vår tids viktigaste upp-

finningar – den som inte vet vad @ och www är, står nära nog utanför samhället.

.....
TORD JÖRAN HALLBERG är författare och pensionerad it-tekniker; i sin ungdom delaktig i utvecklingen av Sveriges dittills snabbaste datorer på Datasaab. Under en lång period var han även lektor i digitalteknik på Linköpings universitet.

Läs mer om datorns svenska rötter i T.J. Hallbergs bok IT-gryning, som bl.a. bygger på forskning hos Centrum för Näringslivshistoria. Den kan köpas över www.itgryning.se.

Gardera med kryss – när Tipstjänst tog över spelet

AB Tipstjänst grundades 1934 för att stävja illegal tippning och kanalisera vinsten till idrottsrörelsen. Många kuponger hann lämnas in innan fusionen till Svenska Spel 1997. | KARIN AMNÉUS

Sätten att tippa för att vinna stora pengar har i alla tider varit fantasifulla. "Vi tippa lätt / men mycket sällan vi tippa rätt" heter det i en tidning där tecknaren visar hur hela familjen sitter i aftonlampans sken, räknar hundens "vov!", och tippas därefter. En annan variant är "Sömmersketipset". Visdiktaren Ruben Nilson skaldade i Tipsvalsen hur den fattiga hemsömmerskan tippade "dussinet rätt" därför att "tack vare min dåliga syn, / -- jag förväxlade Brage med Gårda".

Vadhållning i anslutning till fotboll började organiseras så snart spelet fick sitt stora genombrott i slutet av 1800-talet. Tidigare var vadhållning i samband med sport framför allt kopplat till hästporten. I Sverige rädde totalförbud för totalisatorspel från 1898 och mjukades inte upp förrän 1923 då tillstånd kunde erhållas om ändamålet var att främja hästaveln.

Samtidigt växte den illegala tippningen. År 1934 beslöts att endast Kungl. Maj:t kunde lämna tillstånd för tippning, och nettobehållningen skulle gå till idrottsrörelsen.

Många ansökte om tillstånd, och det bolag som överståthållarämbetet gav sin välsignelse var det blivande AB Tipstjänst, konstituerat 4 oktober 1934. Den första legala tipsomgången i Sverige ägde rum redan den 20–21 oktober. Man kunde tippa Stryktips, Siffertips och Pooltips. Första veckan tippade man engelskt, men redan i nästa omgång förekom svenska matcher.

Tipstjänst startade sin verksamhet på Vasagatan 42 i Stockholm, men tippandet ökade snabbt och redan i januari 1935 gick flytten till Kungsbroplan 3. År 1966 flyttade företaget till en nybyggd fastighet på Sturegatan 11 i Sundbyberg, vilken ännu är adress för delar av AB Svenska Spels verksamhet.

Runtom i landet fanns ett stort antal distriktskontor dit ombuden skickade kupongerna innan de vidarebefordrades till huvudkontoret. Distriktskontoren ersattes senare av ambulerande distriktschefer.

Tippor som sorterade

Tidningsartiklar om tipsfusk där det bland annat skrevs om falska poststämplat, mutade springgrabbar och lurade cigarrfröknar gjorde att Tipstjänst intensifierade arbetet med att förbättra kontrollen av tipsinlämning och utformningen av tipskuponger. Den ursprungliga handstämpeln som ombuden använde, byttes 1938 mot "Svarta Maja", en kontrollapparat som stämpelade in ombudsnummer, insats och ett löpnummer samt skar av en tredjedel av kupongen i samband med stämplingen. Därigenom kunde Tipstjänst kontrollera att alla mottagna kuponger redovisats, något som tidigare varit omöjligt.

Bolaget hade en liten andel fast anställd personal men desto fler deltidssamarbetande damer, så kallade tippor, som kallades in vid helgerna för att sortera, kontrollera och rätta de inkomna kupongerna.

De första kupongbehandlingsmaskinerna (TMC) kom i slutet av 1950-talet. Kupongerna rättades nu maskinellt, men granskning av systemen, mottagande och sortering av kuponger skedde fortfarande manuellt. Tio år senare byttes dessa maskiner mot de snabbare DPM-maskinerna (DPM=Document Processing Machine) vilka kunde sortera och läsa in kupongerna på magnetband, samt senare också kontrollera, 80 000 kuponger i timmen. Varje kupong mikrofilmades så länge kupongerna hanterades manuellt. Från 1986 till 1994 skedde en gradvis övergång från manuell hantering till online. Det traditionella sorterings-, rättnings- och distributionsarbetet ersattes med effektivare rutiner. Efter Lottos tillkomst 1980 öppnades också ett kontor i Skellefteå för att ta hand om tips- och lottokuponger från de fyra nordligaste länen. Kontoret fanns kvar till 1994.

Framgång från starten

Tipset blev en stor framgång, men varnande röster saknades inte. Redan startåret skrev Svenska Dagbladet:

... de mest intresserade tipparna voro att söka bland skolungdomen och bland de arbetslösa, vilka sistnämnda använde sina arbetslöshetsunderstöd till inköp av tipskuponger ...

En tidningsteckning från mitten av 1930-talet visar den stackars tobakshandlaren "som kom hem från semester i veckan och hade glömt att taga hem tipskuponger". Hur han klarade hopen av uppretade kunder i affären förtäljer inte historien.

År 1943 förstatligades verksamheten. Staten löste in aktierna och vinstmedlen skulle i fortsättningen inlevereras till statsverket.

TIPSEXTRA TV1 LÖRDAGAR

Anslås t.o.m. 13 jan. 1979

Lördagsklassikern Tipsextra kom 1969 och ökade intresset för engelsk och svensk fotboll och därigenom tipset. Svenska Spels bildarkiv.

Från 1942 arrangerades Blå-Vita tipset där fem öre per tippad rad, på en speciellt utgiven blå-vit stryktips-kupong, avsattes till förmån för Finlands krigsinvalider. Pengarna användes till bestridande av kostnader för deras vård och yrkesomskolning i Sverige. Verksamheten vidgades med tiden till att omfatta alla skandinaviska krigs- och beredskapsinvalid. Senare fortsatte insamlandet med Röd-Vita tipset där Svenska Europahjälpen var förmänstagare. Blå-Vita tipset hade inbringat nästan två miljoner kronor och det Röd-Vita tipset nästan 700 000 när insamlingsverksamheten upphörde den 31 december 1949.

Pooltipset från 1934 ersattes senare av Poängtipset som i sin tur ersattes av Måltipset 1983, en svensk spelidé som blivit succé även i andra länder. Siffertipset, också från 1934, ersattes 1980 av det snabbt populära Lotto. Dragningarna visades i tv, i programmen *Razzel* och *Zick-Zack*, men inte utan

problem. Två gånger fälldes programmen i Radionämnden för otillbörlig reklam för Tipstjänst, men 1990 upphörde protesterna och dragningen fick bli stående inslag i TV2.

Reklam i tv

Den enda reklam som tilläts i början var ombudens skyltar. Tilldelningen av kuponger till Tipstjänsts ombud begränsades av rädsla för att folk skulle börja spela över sina tillgångar. Så småningom luckrades bestämmelserna upp, inte minst tack vare televisionen där Putte Kock gav oss det bevingade talesättet: "Gardera med kryss".

På 1970-talet blev marknadsföringen djärvare. Lars-Gunnar Björklund, som startade Tips-Extra i TV1 1969, blev tio år senare Tipstjänsts förste marknadsdirektör och bedrev under flera år livlig PR. "Stora Tippareda'n" 1979 var den första mer aktiva kampanjen med annonsering, trafikreklam och flygbladsutdelning via idrotts-

klubbar. Ingen mindre än prins Bertil engagerade sig i den samtida Stora Tipsveckan/Lyckosparken där devisen löd: "Ge ditt favoritlag Lyckosparken!" Dessa tipsveckor gav fotbollsmiljoner. Under 1980-talet användes kända seriefigurer som Kronblom och Tuffa Viktor i tipsreklamen.

Fusionen

Redan i mitten av 1900-talet hade diskuterats viss samordning av Penninglotteriets och Tipstjänsts enheter.

År 1996 fattade riksdagen beslut om fusion mellan AB Tipstjänst och Svenska Penninglotteriet AB. Året därpå startade AB Svenska Spel sin verksamhet med huvudkontoret förlagt till Visby.

KARIN AMNÉUS är fil.kand. och konsthistoriker, verksam som arkivarie/projektledare vid Centrum för Näringslivshistoria. Hon har bl.a. arbetat med Svenska Spels arkiv och bolagets historia.

Medlemmar

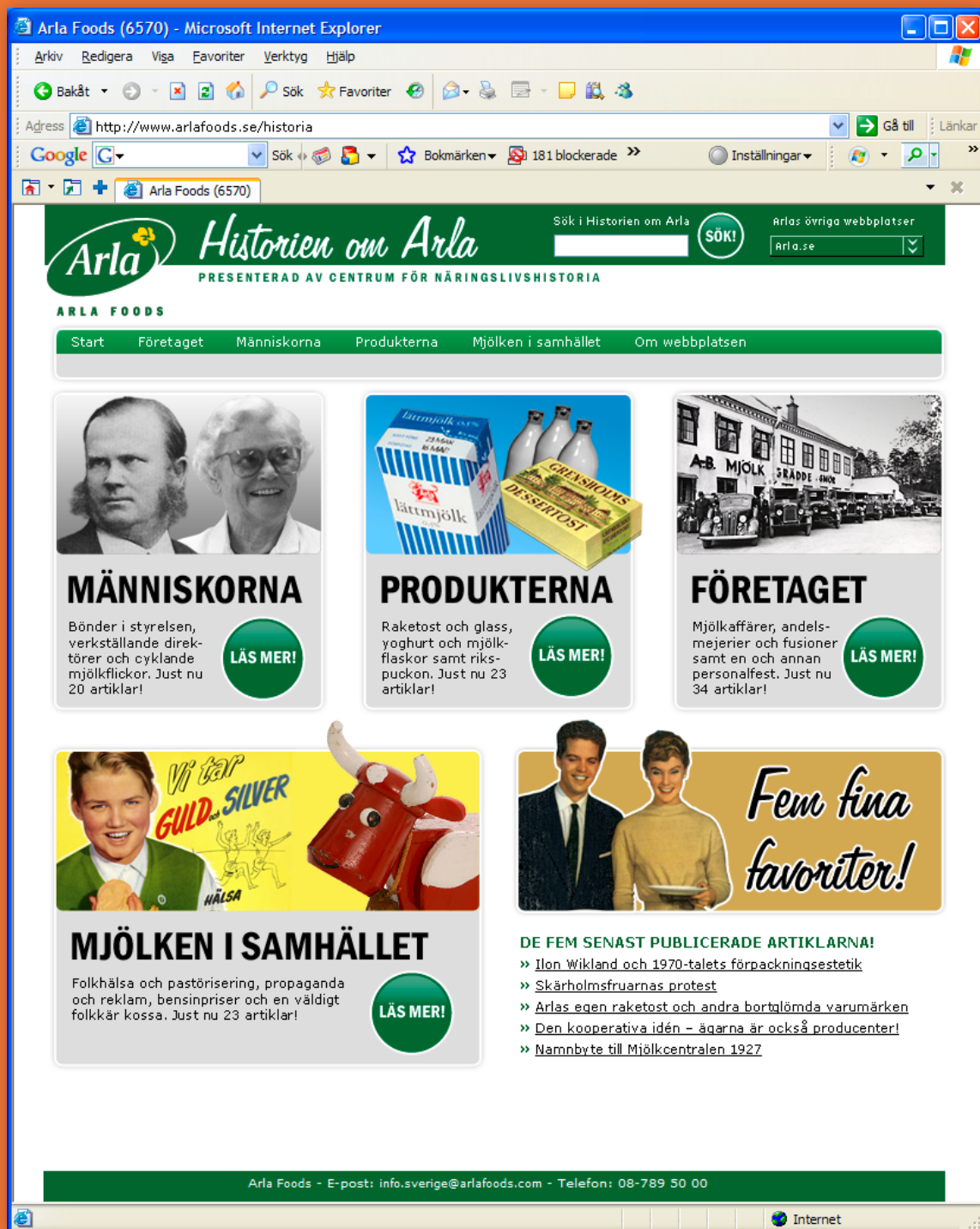
JUNI 2007

ABA of Sweden
AGA Gas AB
Agria Djurförsäkring
Ahlbins Patentbyrå
Ahlsell
Akzo Nobel
Alecta
Alfa Laval
ALMI Företagspartners Stockholm
AP-fastigheter
Apotekarsocieteten
Apoteket AB
Arbio AB
Arla Foods AB
Astra Zeneca
Atlas Copco
Barnens Bokklubb
AB Wilhelm Becker
BEEP
Bokbinderimästareföreningen i Stockholm
Stiftelsen Bokbranschens Understöds-
och Utbildningsfond
Bonnier AB
Bostadsförmedlingen
Stiftelsen Branschorganisationernas kansli
Brandkontoret
Busslink Sverige AB
Båstads Gymnasium
Carl Lamm AB
Carlsberg Sverige
Christenson Roth Advokater
Advokatfirman Cederquist KB
Cederroth International
Chefsekreterarna Stockholms
Christenson AB, Advokat
Deutsche Gesellschaft zu Stockholm
Dometic
Edita Norstedts Tryckeri
Ekhgastiftelsen
Electrolux
Elekta
ELFA
Stiftelsen Olle Engkvist Byggmästare
Telefon AB L M Ericsson
Esselte
FABEGE
Familjebostäder
FAR
FAR FÖRLAG AB
FERA Ljuskultur
Flood Advokatbyrå
Flygtekniska Föreningen
FR i Stockholms län AB
C E Fritzes
Färg- och Lacktekniska Föreningen
Föreningsarkiven i Stockholms län
Försäkringsbranschens Arbetsgivareorgani-
sation
Försäkringsförbundet
Grafiska Företagen
Grand Hotel Holdings AB
Gröna Lunds Tivoli
Hakon Invest AB
Hald & Tesch Brand
Hamilton & Co Advokatbyrå
Handelsbanken
Petrus och Augusta Hedlunds stiftelse
Heidelberg Sverige
Henkel Norden AB
Hufvudstaden AB
Hushållningssällskapens Förbund
Hökerberg & Söderqvist Advokatbyrå
ICA AB
ICA-handlarnas Förbund
IFL vid Handelshögskolan i Stockholm

IKEA
Industri- och Kemigruppen
Institutet för Näringslivsforskning
Informationsförlaget Heimdahls
Institutet för värdering av fastigheter
Investment AB Kinnevik
JCDecaux Sverige AB
Jehander Sand o Grus AB
Jernhusen AB
John Mattson Fastighets AB
Juridiska Biblioteket
Juristfirman Wiestahl AB
Järnhandelns Intresseförening
Konstnärernas Riksorganisation
Kontorstekniska föreningen
Kooperativa Institutet
Kraft Foods Sverige AB
Landahl Öhman Advokatbyrå AB
Landshypotek
Lantbrukarnas Riksförbund LRF
Lantmännen
Lernia AB
Lindahl HB, Advokatfirman
Lindberg & Saxon HB, Advokatfirma
J. A. Lindblads Bokförlags AB
Linde Gas Division
Livsmedelsföretagen
Lokaltidningen Mitt i Stockholm AB
Ivar Lundh & Co
Länsförsäkringar Stockholm
Länsförsäkringar AB
Länsförsäkringsbolagens AB
Magnusson Advokatbyrå
Mannheimer Swartling Advokatbyrå
Markaryds kommun
Mariebergs Arkivbyrå
MAQS Lawfirm AB
Martin Olsson HAB
Metallgruppen MEGAB
Micasa
MQ/Jaller Klädcenter AB
Bokförlaget Natur & Kultur
NCC
Nordea
Advokatfirma Nordia KB
Nordiska Kompaniet
Nordstjärnan
P A Norstedt & Söner
Nova AB, Advokatfirman
Nynäshamns Ångbryggeri, Intresseförening
Odhner & Co Belysning
Osram
Packhuslaget
Plåtslageriernas Riksförbund
Primus
Procordias Pensionsstiftelse
Procordias Pensionsstiftelse II
Propeller
Roth, Advokatbyrå Peter
Röda Korsets Sjuksköterskekårs
Intresseförening
Sackemark AB, Advokatfirma
Salus Ansvar
Sandrew Metronome AB
Scandinavian Airlines System (SAS)
Schering-Plough
SEB
Setterwalls Advokatbyrå
Sievert AB
Silversmeden Giertha AB
Sinf Konsult AB
Sirius International Insurance Corp.
Skandia
Skanska AB
Skolfastigheter i Stockholm AB

Snickers Workwear
Sollentuna Kommun
Sparinstitutens Pensionskassa
Spendrups Bryggeri AB
Spårvägens Idrottsförening
Sthlms Bleck & Plåtslagarmästareförening
Stockholm Business Region AB
Stockholm Globe Arena
Stockholm Saltsjön
Stockholms Handelskammare
Stockholms Hantverksförening
Stockholms Jernkramhandlareförening
Stockholms Läns Hemslöjdsförening
Stockholms Stadsmission
Stockholmshem
Stockholmsmässan
Stokab
Strömma Turism & Sjöfart AB
Svensk Energi
Svensk Fastighetsförmedling
Svensk Filmindustri
Svensk Fjärrvärme
Svensk Form
Svensk Handel
Svensk Mjölök
Svensk Pantbelåning
Svenska Bankföreningen
Svenska Bostäder
Svenska Bryggareföreningen
Svenska Filmklubben
Svenska Försäkringsföreningen
Svensk Handelstidning Justitia AB
Svensk-Thaiändska Föreningen
Svenska Hundskyddsföreningen
Svenska kyrkans Församlingsförbund
Svenska Pappers- och
Cellulosaingenjörsföreningen
Svenska Spel
Svenska Trävaruproducenter
Svenska Uppfinnareföreningen
Svenskt Näringsliv
Sveriges Advokatsamfund, Stockholms-
avdelningen
Sveriges Aktiesparares Riksförbund
Sveriges Trähusfabrikanter
Swedbank
Systembolaget
SYVAB, Sydvästra Stockholms-
regionens Va-Verks AB
Sällsk. för Folkundervisningens Befrämjande
Sällskapet Järn, Maskin, Metall
Teknikföretagen
Stiftelsen Telefondirektören H.T.
Cedergrens Uppfostringsfond
Stiftelsen Tornspiran
Tendorf, Advokatfirma Thomas
Thure och Karin Forsbergs Stiftelse
Timbro
Tore Ulff Chartering AB
Trafikförsäkringsföreningen
Transportgruppen
Trygg Hansa
Trygghetsfonden
Ung Företagsamhet
Unilever Sverige
Veteranklubben Alfa
Vin & Sprithistoriska Muséet
V&S Group
Volvo
Tekn. Dr. Marcus Wallenbergs Stiftelse
Wennerholm & Öhman KB, Advokatfirma
Widell AB, Advokat Anna Stina
AB P Wikström Jr
Åhléns
AB Ångpanneföreningen

Historien om Arla

Gå in på www.arlafoods.se/historia och läs mer om den stora branden på mjölkcentralen, svensk mejerinäring under 1800-talet eller när Sverige exporterade Cheddar till England. Du hittar också historien om Arlas randiga mjölkpaket och ytterligare 50

artiklar med unika fotografier om mjölkens historia i Sverige. Webbplatsen är producerad av Centrum för Näringslivshistoria och riktar sig till dig som är intresserad av svensk dagligvaruhandel, arbetsplatshistoria eller gillar mjölk i största allmänhet.

www.arlafoods.se/historia

**GB
GLACE**

CIRKAPRISER

 2:- Storstrut Vitvanilj doppad i mörk choklad.	 1:50 Smuggler Glassbåt - vitvanilj med jordgubbssylt och choklad.	 1:50 Lyx Top Jordgubb med jordgubbssylt i frösvaffla.	 1:30 Top Hat Vitvanilj med choklad- och jordgubbersippel.	 NYHET 1:- Mascot Vitvanilj och choklad.
 NYHET 1:50 Alexandra Nöt med inslag av vitvanilj doppad i crispig choklad.	 1:30 Flirt Vitvanilj med jordgubb doppad i mörk choklad.	 NU STÖRRE 1:30 Cassatapuck Vitvanilj med romdränkta bigarräer, doppad i mörk choklad.	 1:50 88:an Vitvanilj med ischoklad täckt med nötkrokant.	 1:30 GB Sandwich Vitvanilj med chokladkex.
 1:- Puck Vitvanilj eller pistage doppad i mörk choklad.	 1:- Nötpuck Vitvanilj doppad i ljus choklad, hassel- och jordnötter.	 1:30 GB Trumma Vitvanilj med jordgubbsrippel. Sockerfri, ren vanilj.	 NYA BILDER 1:- Päronsplitt Päron med päronisöverdrag. Bilder från jaguarens rike.	 1:- Ananassplitt Vitvanilj med ananasisöverdrag och chokladtopp.
 NYHET -80 Zoom Ispinne med tutti-fruttsmak.	 -80 Puckstång Jordgubb, vanilj.	 -80 Igloo Ispinne med apelsin- eller colasmak.	 -60 Piggelin Ispinne med citrus- eller tutti-fruttsmak.	 -60 Kid Vitvanilj och päron.